

novi glas

magazin HAK-a

2-3 / 1992

HRVATSKI AKADEMSKI KLUB I KATOLIČANSKA MLADINA NOVA GORA

DAN MLADINE

92

Nova Gora/Neuberg
11. do 13. sept. 1992.

petak, 11. sept.

15.00: otpodne za dicit
dičje igre
moljanje, jahanje,
različna naticanja

18.00: otvaranje izložbov

20.00: zabav s grupami
STARI BRUJI
PAX
RIVA

**20 ljet
Dan
Mladine**
izložba u
Farskom domu

nedilja, 13. sept.

**Kiritof u
Novoj Gori**

9.00: hrvatska ritmička
sv. maša u šatoru

10.00: pomašnica s lime-
nom glazbom
PINKOVAC

15.00: folklorno otpodne

subota, 12. sept.

13.00: nogomet
21.00: koncert

PAX — BRUJI
TUTTI FRUTTI BAND
Split

Sadržaj

Uvodnik, impresum, sadržaj	2
Belko Frank i HAK	3
In memoriam Belko Frank	4
Hrvatska politika u Republici Bosni	6
Zamazivanje okoline	8
Retoromanska analiza o važnosti dnevnih novin za jezične manjine	10
Uzroci i povijest konflikta med Srbi i Hrvati na Balkanu	16
Uloga prof. Augustina Blazovića na razvitak gradišćansko- hrvatskoga jezika	23
Filozofski pogled na nacionalizam	28
Sefardski Židovi	29
Željezna vrata	30
Kartoon	31
Dan Mladine '92	32

Sadržaj

Dragi štitelji, kroničnoga betega Novoga glasa — naime da stalno kasni — se i ovput nismo mogli zbaviti. Krivica leži velikim dijelom u manjkanju pinez.

Pokle je Novi glas (kot jedini medij) otvoreno kritizirao politiku kancelarstva prema Gradišćanskim Hrvatim, su nestale subvencije iz podupiranja za narodne grupe. A subvencije za Novi glas su svenek sačinjavale velik dio subvencijov za izdavača, za Hrvatski akademski klub. No, mi ćemo ipak i nadalje kritički pisati, ako to držimo za potribno.

Da Novi glas ipak još postoji, imamo u prvom redu zahvaliti nekim darovateljim, ki nas podupiraju. Ali i to ne omogućava "pošteno djelo". A nažalost nismo u stanju organizirati dovoljan broj inzeratov...

Ov broj Novoga glasa je ispao jako znanstveno. Opet se bavimo hrvatsko-srpskimi konfliktima. Ovput je dr. Alojz Ivanišević pisao glavni članak o povijesni uzroci etničkih problemov med Hrvatima i Srbi. Za idući broj predvidjamo opširan članak o Makedoniji, za ku se u zadnje vrime malo čuje, kade su ali shranjeni morebit još veći problemi nego u Bosni.

Dr. Alojz Jembrih se bavi utjecajem pjesnika Augustina Blazovića na gradišćansko-hrvatski jezik.

Na području manjinske politike Vam moremo ponuditi novu znanstvenu analizu Retoromancev o ulogi dnevnih novin za manjinski jezik. Iako smo mi u Gradišću i Beču još jako daleko od toga, da bi imali dnevne novine, nam ova studija ipak more predočiti važnost pisane riči za naš jezik.

Idući broj Novoga glasa ćemo posvetiti Danom hrvatske mladine. Ovo ljeto će Hrvatski akademski klub po dvajseti put organizirati ovu najveću manifestaciju Gradišćanskih Hrvatov, i to u Novoj Gori od 11. do 13. septembra.

20-ljetna tradicija Dana mladine je povod za opširnu dokumentaciju, ku organizira Jakov Zvonarić, i ka neka dokumentira sve, ča je Dan mladine u različni seli prouzrokovao. A to je bilo zaistinu čuda. Od utemeljenja nekoliko tamburaških grup, od projekta Hrvatskoga nogometnoga kupača do upoznavanja naše mladine s modernom hrvatskom muzikom ide lista. Da ne govorimo o postavljanju seoskih tablic, o prvom gradišćansko-hrvatskom naticanju u kabaretu, o dičji konferencija za mir, o prvi veliki skupni priredba s našimi Hrvatima u Ugarskoj i Slovačkoj, itd, itd. Mnogo veselja s Novim glasom Vam želji uredništvo

I M P R E S U M

vlasnik, izdavač, nakladnik: Hrvatski akademski klub
Schwindgasse 14/10, 1040 Beč/Wien

glavni urednici: Franjo Šruff

suradnici: Dorothea Zeichmann, sveuč. doc. dr. Alojz Jembrih, Rihard Balog, Regina Palatin, Ivan Hakovac

tabele, grafike, karikature, slike: © hak 1992,

Petar Tyran, Franjo Šruff, Šurl Čenar

slaganje: Regina Palatin

lay-out: Franjo Šruff

korektura: Kristina Karall

ekspedit: Regina Palatin

foto-slog: Hrvatski akademski klub

Schwindgasse 14/10, A-1040 Beč

tisak: Wograndl, 7210 Matrštof

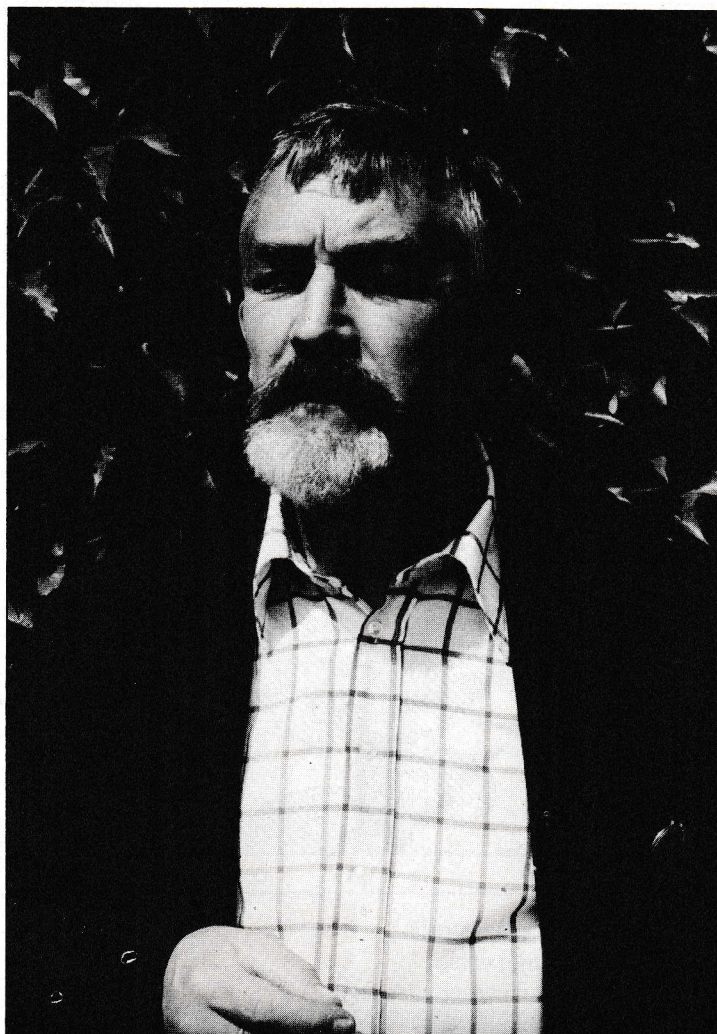
nakladni poštanski ured: A-1040 Beč/Wien

manuskripti se šalju na adresu: Hrvatski akademski klub, Schwindg. 14/10, 1040 Beč/Wien;

tel.: 0222 - 505 71 06, telefaks: 0 222 - 505 71 06

konac redakcije za slijedeći broj je 15. septembar 1992.

Belko Frank †

Njegovo djelo je svenek s HAK-om...

Relativno dugo je jur na pokoj, a ipak je Belko Frank još svenek med nami. Njegove skulpture, različne posude, njegovi kipi, ali i njegova grafička rješenja svidocu o njegovoj umjetničkoj besmrtnosti.

Kako usko je bio povezan s HAK-om ilustrira činjenica, da je jedno njegovo umjetničko djelo ljeta dugo krasilo klupsku pivnicu. U bijelom okviru su bijeli koloturici, bijela pera,

bijele kazaljke i drugi, bijelo pofarbani dijeli ur dali bijelu relief-sliku o neprolaznosti vremena. Ali nažalost je nestao ta kip.

Vjerojatno je završio u privatnoj zbirci koga toga kolekcionara i prijatelja Belkine umjetnosti. A znamda je i samo ki skrban kotrig HGKD-a ili HAK-a pohranio ovo Belkino djelo, tako da se ne zgubi pri obnavljanju klupske pivnice. Bilo

kako bilo, HAK sada već nima Belkine slike.

Zato ali ima logo, znak, ki krasí svako HAK-ovsko pisanje. (Belko je načinio i logo za Kolo Slavuj.) Prilikom 25-ljetnice društva je naime Belko Frank kreirao HAK-ov logo. Belko Frank je i grafički oblikovao HAK-ovska izdanja tom prilikom, a tako su ostale i grafike, ke se moru viditi na ovoj strani.

U KAVANI

Ovde sam zopet.
 Šah i kanasta.
 Bilard i govor.
 Prez konca j' muzika.
 Vsi znadu
 zač živu
 mislu da znadu.

A ja,
 ja ne znam.
 Od nje sam došao.
 Kasno j' jur.
 Vikala je,
 kako u filmu.

Smijao sam se,
 kako u filmu.

Da nisam joj veran
 je rekla.
 Istina je
 kako u filmu.

Zač samo četire hruške
 goru na svičnjaki?

Živa je!
 Lipo j' to!
 Dobro j' to!
 Bije i skače
 kako žitak
 živa je!
 veliko j' to
 i dobro.

Vani curi,
 jur vas dan
 curi.

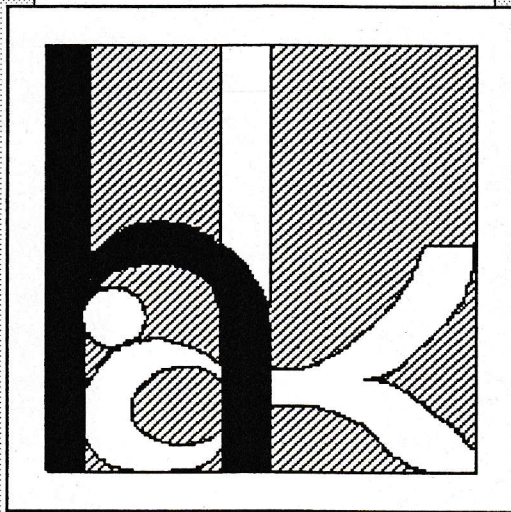
Zač bije i skače?
 Ima cilj, ako živi?
 I vi u kavani
 nimađu cilja.
 I oni ne živu,
 kod i ja ne.

Pivo j' jur teplo,
 ventilator šumi.
 Žitak je to,
 šar
 šar ali nezavršen.

1961/4

NIŠTA SI NE ŽELJIM

Ništa si ne željim.
 Ništa.
 Samo domom hoću.
 Domom.
 Stati se
 kad prvi peteh zbudja,
 kupicu vina spiti
 na prazan želudac.
 Svinje klati,

konje naprezati,
 gnjoj voziti.
 A na večer na rastoku
 siditi
 gde stari seljaki
 fajfu pušu...

Ali bojim se.

Smijati ćedu se
 prik mene.
 Smijati:
 "Mislio si je, da je
 velegradu dorastao.
 Ništa nij' uradio.
 Grad ga je potukao.
 Takovi ljudi
 ne tribamo
 ni mi."

Tako ćedu govoriti
 i smijati se.
 A ja ništa ne hoću,
 ništa.
 Samo konje naprezati
 i gnjoj voziti.
 Gnjoj.

V bratinskoj ljubavi Ivi

1961/1 str.6

Kamenje mnogo
 se giblje
 od prave na livu
 od live na pravu
 dobro j' tako
 i u redu.
 Kad ne bilo
 bi tako

človik poginuo bi
 i svit bi se zničio.
 Si znate predstaviti
 ča bi bilo
 kad nigdo bi
 kamen zeo
 i letit mu dao?
 Letit samo špedanj
 nad zemljom.
 Velite da nigdo
 ne more toga.
 Ali gvišan sam
 da je on
 ki to zna
 a nek o n
 ki to zna
 a nek o n

mora bit
 (muž je).
 Pak je i moguće
 da mu samo
 šakica duhana
 fali
 ka sada kadi
 u fajfi mojoj.
 A tu šakicu
 ne more imat.
 Jur je pogorila.

Hvala vomu i tomu
 aš ča bi bilo
 kad bi nigdo
 kamenju dao letit.

1962/2

LIPO NIJ' DOBRO

Lipo j' bilo
strašno lipo,
lipo strašno!
Tako lipo da sam željio
si umrit. -

I nisam mogao.
Zač Bože, ne?

Sam premlad?
Sam prezdrav?

Čuo sam ali
smrti oto ne
ništ ne pači!

Morebit da dosta
nimam pameti!

To će bit:

"Kani gdo umrit
mora bit
pametan!"

1961/4

MOLITVA

Molitva mladića koji je svoju dušu uprljao
u djubru, koji nju sada uzvisiti želi i nju
spasiti u svojim suzama. Bože, pošalji mi
pogled, neka me on potpuno ispuni, potpuno,
i onda, ako ću na cijelom tijelu grozno zakrva-
riti. Bože, pogledaj me, pa ako i umrem, izgubim
život. Samo je jedan časak pusti na polje stva-
ranja i rada. Bože, pusti me da udišem zrak plo-
donosnoga polja. Ja ga nisam obradjivao, Bože.
Poglej me, Bože, i daj da postanem graditelj.
Graditelj. Samo sijač. I onda, Bože, razori me.
Pusti da drugi beru plodove. Daj plodove onima,
koji ih zaslužuju. Amen.

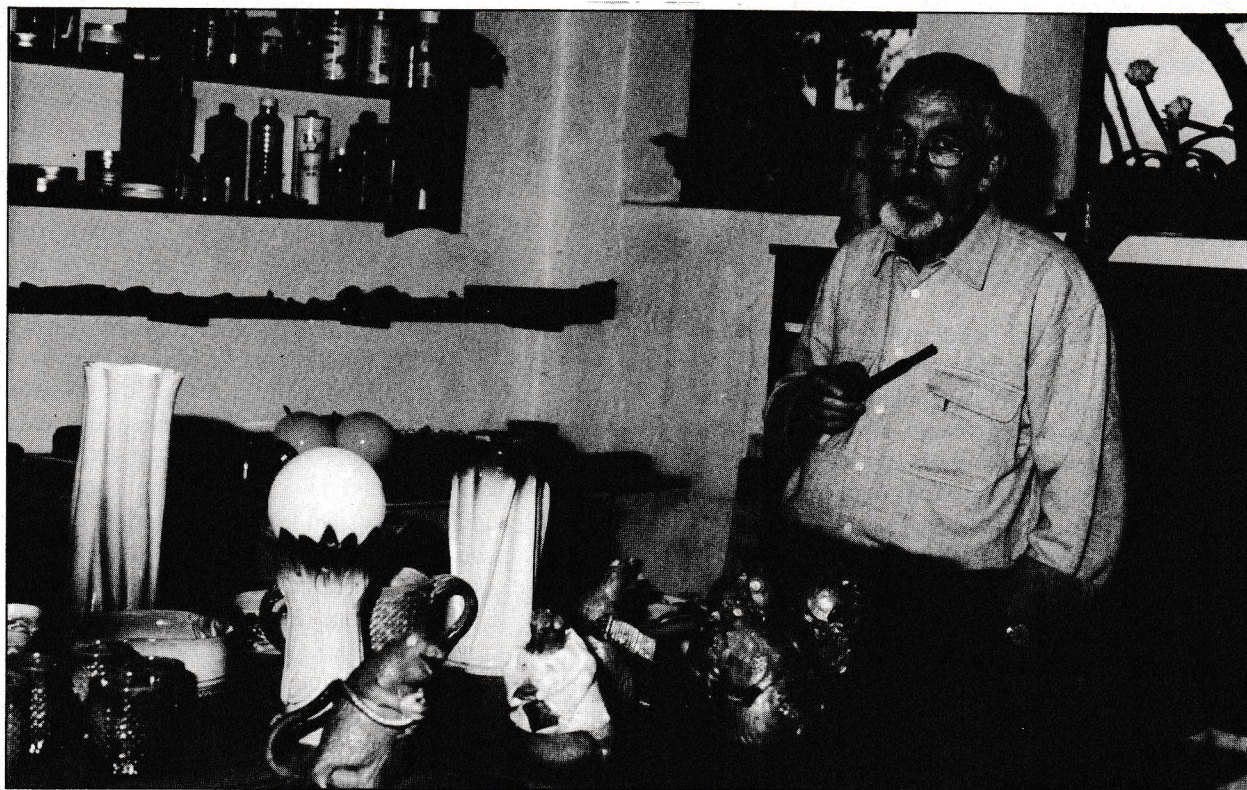
Glas 1959/4 str.9

Sidim tiho
u kavani
za železnim bolvanom
ki ugljen žere.
Prosim!
no pak?
Kod susjeda
radio skače.
Ritmus ćutim
kroz zid.

Tretiput cigareta
ugasila mi se j'.
Zač kuriš sam?
Prije u dvoje
kurio si vsenek.
Ona bila je ovde.
Medjutim
poljubila me j'.
Usta nihe
dušala su
po čokoladi.
I staklo
s vinom
puno je bilo.

Zač kuriš sam?
Prije u dvoje
kurio si vsenek.

1962/2

Je Tuđman izdao hrvatski interes?

Bosna i Hercegovina se sve već zatapa u boju. Jedini saveznici Muslimanov su Hrvati, ali za promatrača u Austriji nije svenek jasno, ku taktiku zastupa peljačtvo Republike Hrvatske, je li su prijatelji, ili samo ugodniji neprijatelji. Kao matična država za Hrvate u Bosni i Hercegovini (oko 20% stanovništva) ima Hrvatska i legitimirane interese na političkom i bojnom razvitku u susjednoj Bosni i Hercegovini. Zapadni svijet je Hrvatskoj dostokrat zamiravao ov angažman, ali sam nije pripravan, da pomore Bosancem. Na drugu stran je hrvatsko peljačtvo dosta nešikano nastupalo u ovom pitanju. Filežac Rihard Balogh, ki momentano studira u Zagrebu, analizira dvoličnu politiku hrvatske vlade.

Ponašanje hrvatskih političarova na čelu s predsjednikom Republike Franjom Tuđmanom prema Republici Bosni i Hercegovini u pitanju priznavanja, a i kasnije, čini se sve više kao politika s dva lica. Najprije diplomatsko priznanje susjedne države nije došlo tako spontano kako bi se očekivalo, a kasnije je dogovor tuđmanovoga učenika Mate Bobana (sada predsjednik Hrvatske zajednice Herceg-Bosna) s peljačem Srbova u Bosni Radovanom Karadžićem u Gracu začudio cijeli svijet.

S druge strani stoji sastanak dvih

predsjednika Tuđmana i Izetbegovića u Splitu i Zagrebu, kade se je kanilo uporno potvrditi obostrano prijateljstvo i savezništvo. Situacija na vojnom planu u ovom pogledu ne da naslućivati najbolje.

Diplomatsko priznanje Republike Bosne i Hercegovine od Republike Hrvatske dogodilo se je skoro istodobno s ostalim svijetom, ali ipak zakašnjeno. Iz diplomatskih krugova se saznaje, da je stoprv po povjerljivi razgovori med hrvatskom i američkom diplomacijom došlo do odluke o priznavanju. Da ov dogodjaj

nije bio nikakova slučajnost potvrdila bi činjenica, da su se sastali Boban i Karadžić u Gracu. Nije teško naslutiti, ča je bila tema ovih razgovorova, a svitska javnost bila je razočarana zbog ovoga ponašanja hrvatskih političarova nakon agresije na Hrvatsku.

Jasno, da su povijesno dobri odnosi med Hrvati i Muslimani ovakovim natupanjem bili narušeni. Kao ruka pomirenja došla je onda vist o splitskom dogovoru o konfederaciji Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Tada se je mislilo, da su sve nejasnoće med Zagrebom i Sarajevom odstranjene, iako je bilo jasno, da treća stran (Srbi) konfederaciju nikad ne bi dopustila.

Odgovor srpske strani slijedio je vojnom ofenzivom i slomom hrvatskih i muslimanskih vojnih snagova u sjevernoj Bosni. Srbom se je ugodalo, ča su nakanjivali. Spajali su "Bosansku krajinu" (a tim hrvatsku) s matičnom zemljom i tako osigurali opskrbu s oružjem i hranom. Ugodalo im se je uništiti u samo jednom tajednu trimisečne uspjehe Hrvatskoga vijeća obrane (HVO) i Teritorijalne obrane (TO) u sjevernoj Bosni i Bosanskoj Posavini. Hrvatska je naime povukla svoju ratnu tehniku, kom je do tada podupirala snage Hrvatskoga vijeća obrane (HVO). Tim su se bosanski

branitelji morali povući skoro do rijeke Save (graničnoj rijeci med Bosnom i Hrvatskom, a muslimanska obrana (TO) prema jugu. Tuđmanova vlada obrazložila je povlačenje svojih snagov i oružja s međunarodnim pritiskom i prijetnjom (nagražanjem) sa sankcijama, a vojni poraz desorganiziranošću u muslimanskoj Teritorijalnoj obrani.

Po povlačenju je slijedilo — i još uvijek slijedi — etničko čišćenje koridornoga prostora. Sve hrvatsko ili muslimansko je protjerano, a vladari dijelom nasilno naseljavaju Srbe.

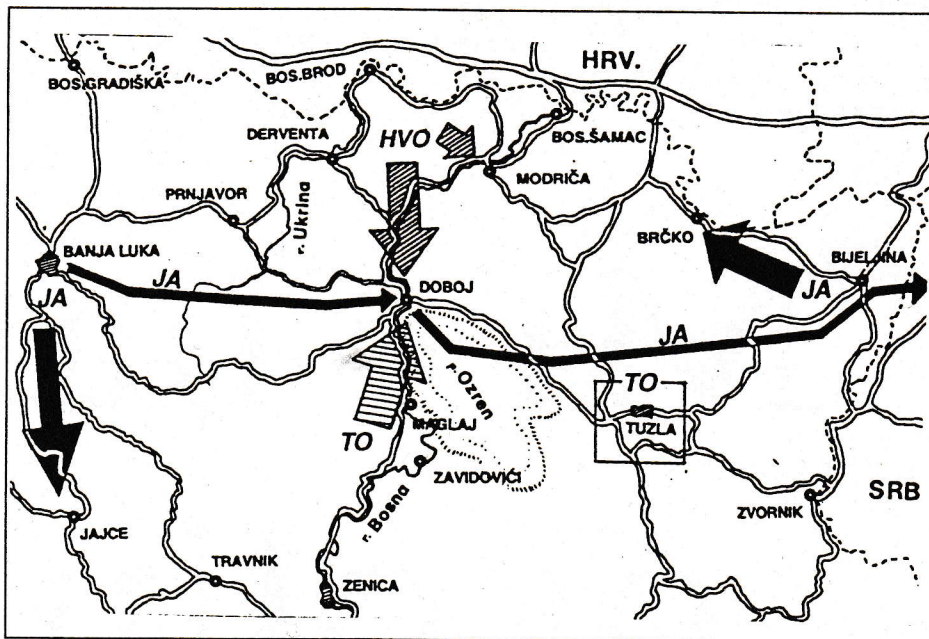
Skoro istodobno s porazom (gubitkom) u sjevernoj Bosni je došlo do proglašenja "Hrvatske zajednice Herceg-Bosne". U inozemstvu se je ovo odmah primilo kao uspostavljenje nove hrvatske države na tlu Bosne i Hercegovine. Na oštar protest na adresu Franje Tuđmana došao je odgovor, da bi bio ov postupak ionako odobren u ugovoru sklopljen pod pokroviteljstvom Europske zajednice. Zvana toga da je važno, da se u ovi vrmeni uspostavi kontrolna vlast, dane bi došlo do bezakonja. Iako ova izjava nije zadovoljila Izetbegovića, se ov disput nije nastavio, pokidob je imao predsjednik BiH dost posla sa svojom primarnom zadaćom, organizacijom obrane svoje zemlje.

Človik dobiva dvojbu, da je Tuđmanova politika prema Bosni i Hercegovini dvoilična. S jedne strane on mora poštivati situaciju na internacionalnom planu, a s druge strane čini se, da u slučaju podiljenja Bosne i Hercegovine ima osigurano jedan dio. On žrtvuje prostor, ki mu se ne čini važan (Bosanska Posavina) u korist drugoga (Hercegovina). Ne kanu otkinuti glasine o tajnom hrvatsko-srpskom dogovoru, prema komu bi Hrvati dostali zapadnu

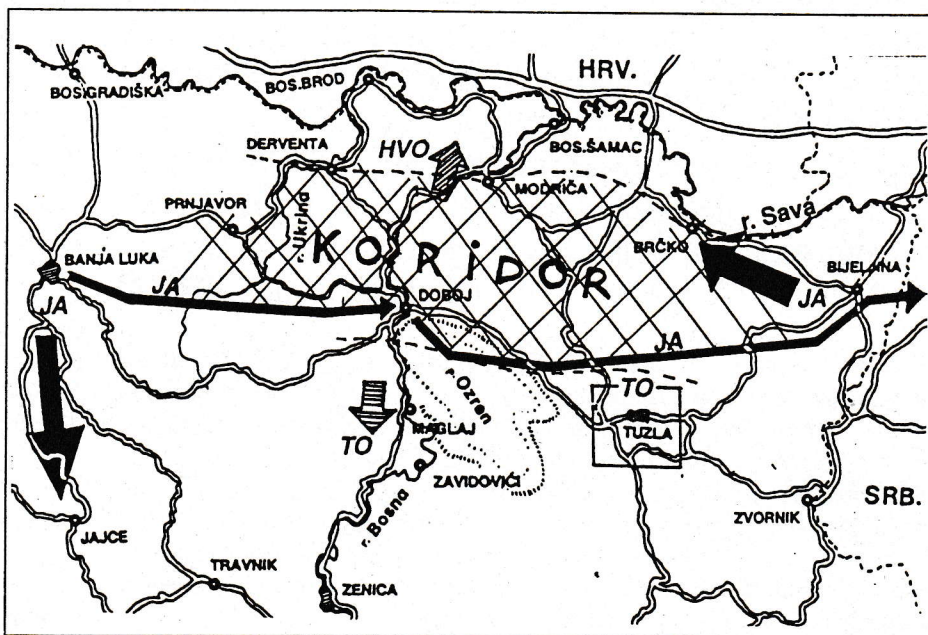
Hercegovinu a morebit i neke okupirane kraje Hrvatske, dokle bi Srbom bio omogućen koridor prema Srbiji.

U prilog tomu govori i činjenica, da je povučena ratna tehnika iz sjeverne Bosne, dokle je oružje u Herce-

kom političkom vrhu hercegovački lobi jači od bosanskoga, tako da je podjela Bosne i Hercegovine dostala prednost, iako daleko veći dio Hrvatov na tlu Republike BiH ne živi na području zapadne Hercegovine. Ali i

Zemljopisna mapa Bosanske Posavine (južno od rijeke Save); Hrvatsko vijeće obrane i Teritorijalna obrana su kod Doboja mogli prekinuti srpske linije

Po povlačenju hrvatskih snagov prema sjeveru; Srpska armija je mogla prebiti koridor med Banjom Lukom (a tim i med hrvatskom Krajinom) i Srbijom

govini ostalo, kade su Hrvati zauzimali sve veće teritorije. Argumentacija da je oružje povučeno zbog internacionalnoga pritiska je nevjerovatna, pokidob je i Izetbegović jasno rekao, gdo je agresor, i gdo je žrtva. Uostalom suradnja med Muslimani i Hrvati u Bosni dobro funkcioniра.

Vjerojatnije čini se, da je u hrvats-

mimo toga diljenje Bosne i Hercegovine omogućuje, da Srbija prekorače Drinu. Tim bi Srbi u Hrvatskoj, Bosni i Srbiji i otežavali oslobodjenje sada okupiranoga teritorija Hrvatske. A to bi teško moglo biti u interesu Hrvatske.

No, i zadnji sastanak Izetbegovića i Tuđmana u Zagrebu čini se kao nastavak ove dvoilične politike.

Mi i naša okolina

Zadnje desetljeće je doprimilo masivno minjanje odnosa med ljudi i okolinom. Dokle je bilo u sedamdeseti ljeti nezamišljivo, da se bere stari papir, staro staklo, stare baterije i mnogo drugo, je u osamdeseti ljeti nastalo širokim dijelom stanovništva jasno, da tako već ne ide dalje. Svaki zna, da se mora ča minjati, i svaki akceptira, da drugi ča djela. Zbog ekološke svisti se danas već nijedan ne mora bojati, da će ga neki ismihavati kot smišnjaka. "Eko" je "in". Ali ča djelamo sami?

Svaki pojedini bi imao dost mogućnosti i prilik da našu okolinu manje opterećuje kemičnimi materijali i otrovi. Jedno je pravoda jasno: prez toga, da minjamo naše svakidanje ponašanje, neće pojti. Ako svaki samo u svojem malom krugu nešto premini, će to imati važne posljedice. Geslo pri tom mora biti: globalno misliti i lokalno činiti.

U prošli ljeti nam se je opet na drastičan način pokazalo, kako čemerno se jur stoji s okolinom: crkanje tuljnov u Baltičkom morju, "tepihi algov" u Jadranu, "škulja ozona" nad Antarktikom, suša u južnom dijelu Sjedinjenih Američkih Držav — to sve nam kaže, komu cilju se ta takozvani "svemirski brod zemlja" približava. Človičanstvo je na najboljem

putu, da zamaže i zniči najelementarnije osnove svoje egzistencije: vodu, zrak i zemlju. Prelako bi pravoda bilo dati krivicu samo poduzećem, ka produciraju te otrove, ili političarom, ki protiv toga ništ ne činu. Krivica leži u istoj mjeri i kod nas, ar mi kupujemo to dugovanje, ne misleći na posljedice za okolicu.

Tri misece star je Bečan Matthias Wochinz, kad počne teško odsapati. Dijagnoza vračitelja: bronhitis; prepíše vračtvo. Po nekoliko miseci: opet isto. U "pulmološkom centru" u bolnici ustanovu "spastičan bronhitis". Roditelji bižu od jednoga vračitelja do drugoga, dokle ditetu u bolnici ne izvadu polipe i krajnike (mandle). Nekoliko dan kašnje mali Matthias opet kumaj more odsapati. U bolnici

velu, da će se morat izrizati dio pluć, tomu ali otac ne privolji. U novina su roditelji štali, da su simptomi njevoga diteta isti kot simptomi otrovanja formaldehidom. Oni se ugledaju doma i zaistinu: novi ormar od iverice (šponploča), koga su starji bili postavili u dičinju hižu, je emitirao tako visoke doze formaldehida da je bio cijeli stan kontaminiran.

Jur najmanje doze otrova "formaldehid" uticaju na djelatnost pameti, a ako se redovito udiše, more prouzrokovati raka. Formaldehid se nahadja u prvom redu u iverica (šponploča), zvana toga u deodoranti, u laki, u prahu za pranje, a u velikoj mjeri se upotribljava za desinfekciju.

Poseban problem, i za človika i za okolinu, predstavljaju farbe i laki, a to zbog njevih rastvornih sredstav (Lösungsmittel). Skoro svi laki imaju kot bazu ksilol, toluol ili benzin. Ako človik udiše gaze tih rastvornih sredstav, ne dostaje zraka i mora odmitati. Redovito baratanje s timi rastvornimi sredstvi more pokvariti pamet. Isto valja za sredstva za odluzenje (Abbeizmittel). Bolje bi bilo upotribljavati lake, ki su rastopliivi u vodi: zvana toga da su zdraviji i nepogibeljniji, se friže osušu, bolje podnašaju vrućinu i

godinu i ne emitiraju škodljive gaze. Do sada postoji stoprv mali broj takovih u vodi rastopljivih lakov. Ako se upitaš, ćeš je ali sigurno u svakoj prodavaonici dostati.

Zbog istih uzrokov je čemerno upotribljavati slijedeće produkte: sredstva za impregniranje driva, sredstva za zničjenje insektov, umjetni gnjoj za travu i otrove protiv haluge, sredstva za čišćenje tla, stakla, WC-a, peći, tepihov, kože, autov i posudja (gšira). Zdravija bi bila: muholovka protiv mušic i muhov, guline oranžov i vričice lavandula protiv moljev, ocat ili špiritus za čišćenje oblokov, ocat za čišćenje WC-a, soda za pranje posudja. Zvana toga bi bilo potribno, da se svaki pita: zač moram na svaki insekt striljati kemičnimi bombami? Zač moja trava mora biti tako zelena i ravna kot u katalogu? Zač se moraju tlo, obloki, auto, veža, kupaonica i WC tako svititi? Zač mora biti pratež bijela kot snig?

Zvana svih tih sredstav, kimi peremo i čistimo dugovanje, postoju one, kimi peremo i čistimo sebe. Kumaj gdo, ki ne more podnositi svoju vlašću duhu, danas još upotribljava vodu i sapun, kot se je to oduvijek djelalo. Rasprašuju se deodoranti, ki naredno

zaostavljaju ili reguliraju pot. Pri duširanju se čuda ljudi pere s tekućimi sapuni, pri kupanju mišaju vodu s pinastimi sapuni. A od običnoga sapuna se ti tekući i pinasti sapuni razlikuju samo po sadržaju tenzidov, ada supstancov, ke smanju nategnutost površine vode. Šamponi za vlase nisu pogibeljni, škodljive su ali vrsti sprayov i sredstva za pofarbanje vlasi.

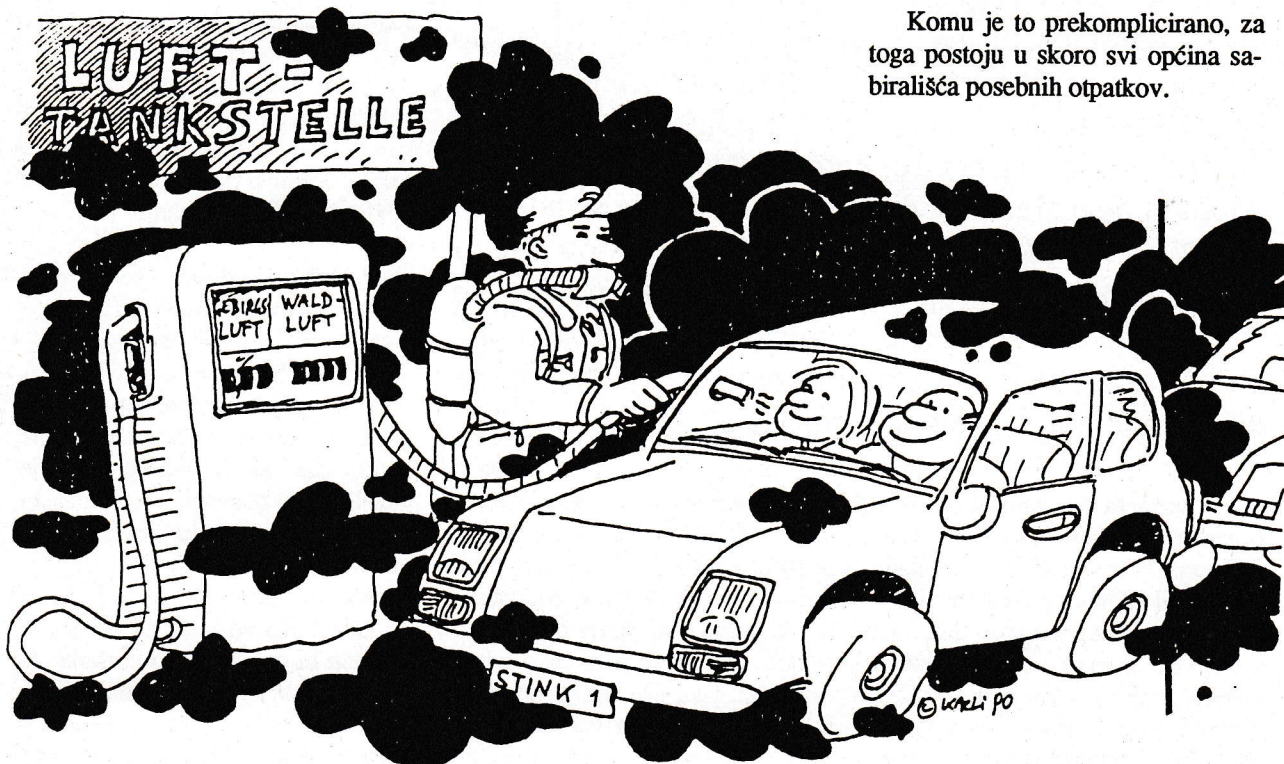
U supermarketu već skoro nije dugovanja, ko nije večkrat zapokano. Zbog toga mora početi borba protiv lavine smeća u prodavaonici. Dje-latna zajednica protiv smeća u Gracu sastavila je kratak katalog, kako bi i ti mogao smanjiti tvoje otpatke. Prvič: kad ideš kupovati, si zami torbu ili vričicu sobom. Torbe od papira i od plastike moreš upotribljavati večkrat. Drugič: kupi mliko, pivo, jogurt, kiselo mliko i zgusnute soke u floši.

Ubajdi doze od aluminijuma i tetrapake. Sa strujom, ka je potribna za produkciju jedne jedine alu-doze, se moreš 300 puti podbriti. Ubajdi sve vrsti spray- dozov i umjetnoga materijala. Na mjesto posudja od plastike kupi čirpce od ilovače, domaće utenzile od stakla ili od driva, pratež od pamuka na mjesto akrila ili poliamida. Ča naliže povrće i sadje, kupi friško dugovanje, ne zamrznuto, plastikom

zapokano ili konzervirano u doza.

Momentano svaki Austrijanac svako ljetu producira oko 220 kil smeća. Postotak visokootrovnih supstancov stalno raste, peti dio svega smeća je umjetni materijal. Ta umjetni materijal se i po desetljeći ne raspade, niti nije moguće ga nanovič predjelati, a ako se požge, nastanu visokootrovni gazi. Zbog toga: čim manje toga materijala kupovati. Zvana svisnoga kupovanja postoj i još druga, ne tako efikasna mogućnost smanjiti lavinu smetja, a to je posebno pobiranje: neki otpatki moru naime služiti kot sirovina za produkciju novih stvari. Posebno se jur sada pobiraju papir, staklo i metali: u kontejner za papir slišu novine, prospekti, knjižice, kartoni i škrablje, vani ostati moraju tetrapaki, celofan, omoti čokolade i cigaretov. Sve organske otpatke moreš hititi na kompost: organski su ostatki sadja i povrća, čaja i kave (skupa s filterskim papirom), lupinja od jaja i tako dalje. U kontejner za staklo slišu samo floše, ne znamda staklo od obloka, od hruškov ili porcelan. Posebnu pažnju potribuju posebni otpatki: medikamenti se moru vratiti apotekam, stare baterije prodavaču, baterije za auto i staro ulje mehaničarom i tankaricam, aluminijum i staro željezo pobiračem staroga željeza.

Komu je to prekomplikirano, za toga postoj u skoro svi općina sabirališća posebnih otpatkov.

Dnevne novine za nas Hrvate?

Retoromanci u Švicarskoj momentano diskutiraju projekt vlašćih dnevnih novin. Novi glas u slijedećem donša analizu znanstvenika Ludwiga Haslera o važnosti dnevnih novin za Retoromance. Iako je Hasler u prvom redu mislio na Retoromance, valja ova analiza od prvoga do zadnjega i za Gradišćanske Hrvate. Retoromancev je isto oko 50.000, 35.000 ih živi u "autohtonom kraju", svi drugi su se iselili u centre. Retoromanci govore različne idiome i nisu složni, je li kanu imati skupni standardni jezik. Za razliku od Gradišćanskih Hrvata imaju Retoromanci puni program na radiju i četire novine, ke izlazu jednoč do dvakrat u tajednu. Lia Rumantscha, krovna organizacija Retoromancev nam je stavila na raspolaganje ovu analizu. Lipa hvala.

Da počnemo s najnovijom višću iz povijesti umirajućih jezika: "Tevfic Esenc, ki je oko 85 ljet star, vlada kot zadnji človik na svitu jezikom "ubyk". Kad bude umro ov stari muž iz sela Haciosma na turskom Marama morju, će snjim umriti i jezik čerkaške narodne grupe Ubykov, ki su prlje živili u sjevernom Kavkazu."

To su javile agenture u prošlom

ljetu. Ča nas u vezi s tim interesira: Je imao narod Ubykov ikada u svojoj povijesti vlašće novine za očuvanje jezika? Ne, nikada ne. Ubyki naime uopće ništa nisu pisali na svojem jeziku. Iz toga moremo jako friško zaključiti: Ako narodna grupa nima novine kao sredstvo svakidanjega očvršćenja i proširenja jezika, ko će kom tom prilikom izumriti. I jur bi

imali jasnu prognozu: Ako se Retoromanci ne moru ujediniti na skupne dnevne novine, onda čedu novinske agencije moć u bližoj budućnosti javiti: "Ako stari muž iz sela Sedrun umre, će se s njim izgubiti i jezik Retoromancev..."

To mislim čisto ozbiljno. Ali ne kanim dati prognoze i mišljenja. Ča kanim u ovoj analizi, je razjasniti pitanje: Kakovu važnost imaju dnevne novine za očuvanje manjih jezika?

Jezik nije samo poseban vokabular za opisanje svita. On je sam po sebi svit.

Prlje nego počnem, moram raščistiti, ča *nije* moja tema. Prvič ne kanim diskutirati pitanje, je li je poželjno, da očuvamo retoromanski jezik. Polazna točka je: volja za očuvanje jezika ima dovoljno opravdanih uzrokov.

Ali istodobno mislim: Poželjno bi bilo, da bi ova volja bolje znala, ča kani očuvati. Da bi bio jezik samo poseban vokabular, ne bi imao nikakovo pravo na očuvanje. Da ima retoromanski jezik za skoro svaku

stvar na ovom svitu svoj posebni izraz: samo tim ne moremo opravdati nacionalni interes na očuvanju. Suprotno: Različne riči u različni jeziki za istu stvar kompliciraju samo razumivanje.

Ki se zalaže za očuvanje jezika, ta mora jezik drugačije razumiti: ne kao poseban vokabular za sve stvari svita, nego kao poseban svit. Ne kao poseban katalog za imenovanje svega svit-skoga, nego kao jedinstven način gledanja na svit uopće (na povezanost

Švicarac — ada zapravo skoro ništa.

Ali istodobno mislim: I Retoromanci žive — je li kanu ili ne — u modernom komunikacijskom društvu. Regionalne granice imaju u takovom društvu sve manju ulogu. Ki kani samo čuvati jezične posebnosti različitih krajeva, ta riskira reduciranje jezika. Konačno jezik samo more još služiti za privatne ili komunalne posle — a i to sve manje. Sve druge aspekte života, ada kantonalne, nacionalne ili internacionalne teme, moramo izraziti i

Ali istodobno mislim: Takov koncept bi morao biti velikodušan. Tematski se nesmi sprijateljiti s ideologijom moderne regionalizacije. Jer onda bi se ponovila fatalna dilema na višoj razini. Ne regionalni dio grupe, nego narodna grupa u cijelini komunicira med sobom o skupni pitanji i se tim luči od drugih svitov. Samo da u praksi ljudi ionako ne moru izajti iz svih drugih svitov. Osvidočen sam o tomu, da moramo daleki svit integrirati u jezični fundus vlašćega jezika. Po

G/A/AZ P A 7001 Cuira, numer d'informaziun 25 000 exemplars Venderdi, 1. matg 1992

LA QUOTIDIANA

Citat dal di «Luman modern viva hoz eir a Curaglia, Salouf e Vnà.» Cla Bier

Fegl sursilvan Gasetta d'Engiadina Pagina surmirana La Renana

Gruppa per ina gasetta rumantscha dal di, caum postal 179, 7001 Cuira pretsch fr. 1.- Quest numer vegn reparti en tuttas chasadas dal territori rumantsch

La Quotidiana : Ussa eisi uras!

(LQ) Dapi la Scuntrada da 1985 a Savognin ei «La Quotidiana» tema da discussiun animada, oravontut enteifer, mo era ordeifer la Rumantschia. Tema e spegas sebrattan aschidig che la cumparagiazun digl existent cun la noziun ei buca pussivla.

Anterur cuss, fed. Leon Schumpf ha envidau a sias uras la fomma per La Quotidiana. Da quella ei sesbrinziada 1988 ina numera d'emprova. Il resun ei staus encuraschonts. La LR tegn burmida. La Gruppa dalla Casa Stapler presenta ina proposta, igl eco ei staus aschi positiv che la LR sa surdar 1990 la projectaziun — cun sustegn unanim da ses gremis — ad ina cumissiuin sut in meinaproject. Quella presenta il matg 1991 in project. Purtaders fuvan ils editurs romantschs, la LR, il maun public ed interessai. Il concept...

Anc essan nus pitschnas, ma nus creschin!

Finì cun la bloccada —

Gazetta per la gazetta

(LQ) Als 2 da mai 1992 sun delegats e delegadas da la Lia Rumantscha convocats ad una radunanza extraordinaria illa sala dal Grand Cussagl a Cuira. L'unica tractanda: Co vaja inavant-culla Quotidiana.

Infuomar e discuter

Pervi da l'importanza da quista radunanza extraordinaria ha la «Gruppa per una quotidiana» chattà per bon d'edir un numer d'infuormaziun. Quista ediziun es per uschedir un *mesdiel da gasetta e prospect*. Perquai nu viva ella da l'actualità dal di. Ella vuol percenter tematisar l'importanza d'una gazetta da minchadi per ün pövel pitschen. Quattras dess gnir dat ün impuls nouv a la discussiun bloccada. Perquai intimeschan ils edituors da quist numer a minchün da s'exprimer davart quist proget important per la Rumantschia.

Finanzia vain quist numer d'infuormaziun plainamaing tras inserats. El vain distribuì in tuot las chasadas dal territori...

Jedañ od prvih provizornih brojev dnevnih novin Retoromancev

značenja med naturom i duhom, društvom i individuom, nebom i zemljom...). Samo ako smo osvidočeni, da je retoromanski jezik takov jedinstven način gledanja na svit, s posebnom poviješću, s farbami zvuka, s poklapanjem i s diferenciranjem smisla i značenja, samo onda imamo uzroka, da se branimo protiv izgubljenja toga jezika.

Drugič se ne kanim mišati u regionalne jezične svadje i nenavidnosti. Ne kanim diskutirati prednosti ili pogriške skupnoga književnoga jezika (Rumantsch grischun) i regionalnih jezičnih škol. A to nije lako. O tom ne razumim čuda već nego prosječni

čuti na tudjem (većinskom) književnom jeziku. To bi mogli samo onda prepričiti, da bi sve važne vesti iz politike, kulture, gospodarstva i športa prevodili u regionalni dijalekt. Ali to je iluzija. Jur samo financijskim argumenti moremo to isključiti. A ufanje na subvencije iz saveznoga budžeta je istotako iluzionarno. Konačno savez ne plaća ni očuvanje koga-toga nimeškoga dijalekta iz nekoga sela.

Tretič ne kanim razviti koncept za predviđene skupne retoromanske dnevne novine "La Quotidiana". Pokušavam samo apstraktno razjasniti značenje takovih novina. O konkretnom obliku si moraju drugi trapiti glave.

Goetheu jezik ne živi od toga, da drugo odbija, nego od toga, da drugo proguta.

Toliko za razjašnjenje. Kao prvi dio moje teme kanim analizirati značenje dnevnoga medija za očuvanje i razvitak maloga jezika.

Arthur Schoppenhauer je zvao novine "kazalo sekundov na ura svitske povijesti". Je li triba neka jezična zajednica takovo kazalo sekundov, to odvisi od oblika društva, u kom živi jezična grupa. U prijašnji oblici zatvorenoga agrarnoga društva su mogli Retoromanci lako živiti prez kazala sekundov i kazala svitske povijesti. Ali danas žive usred svitskoga

društva, u kom vladaju znanost, tehnika i komunikacija.

Ključni znak ovoga društva je sve brži tempo minjanja u njem: Sve već se sve brže minja. Samo jedan primjer: Kade je pred 2000 ljeti stala loza, pred 1000 ljeti lapat i pred 500 ljeti stan, je stala pred 75 ljeti tkaonica, pred 10 ljeti je onde stao kolodvor, danas stoji letilište, a za deset ljet znamda kakov terminal za satellite. Zbog većega i većega napretka znanosti, tehnike i efikasnosti djela raste brzina kom se minjaju stvarnosti na svi područji života. To ali znači istodobno: Da sve već na ovom svitu sve brže zastara.

Svaki čistunski napor za čistoću jezika samo poveća pogibelj, da jezik već ne bude razumio svit. Jezik mora pridobiti povjerenje u vrime i u svit. A tomu triba svaki jezik kakovoga sredstva. Dnevno sredstvo. Jer brzina minjanja svita ne dozvoljava, da se nešto riva i odrine. Ada triba svaka jezična grupa svoj medij, pomoću koga more biti dnevno uključena u događaje svita.

Ako ali retoromanska zajednica nima takovoga medijaj, onda će biti izolirana od komunikacije svitskoga društva — ili, ča je vjerojatnije: ona će iskati spas u pogibeljnom diljenju med privatnim i javnim, med pri-

Izoliran jezik nije u stanju, da slijedi ovim promjenam.

Drugo je diljenje privatnoga i poslovnoga žitka. Kako razantno se minja poslovni svit (još i poljoprivredni), ne tribam razlagati. Ako kani biti neki jezik sposoban za poslovni svit, mora svaki dan iskati i najti riči za aktualne događaje i razmišljanja u poslovnom svitu i u svi zanimanji. Ako jezik to već ne more, ide u penziju. Oprašća se od produktivnoga poslovnoga svita i nastaje jezik penzionistov i privatnikov.

Konačno će doći do diljenja regionalnih i nadregionalnih svitov. Je-

zik, ki već ne govori o cijelom svitu, će se povući na vlašće posebnosti regionalnoga karaktera — cijeli drugi teren preostavlja "svitskim jezikom". Istodobno će ali zgubiti i kompetencije za regionalno, jer svitsko i regionalno je jur tako popleteno, da već nije za odvojiti.

U svi ovi diljenji će retoromanski jezik nastati reduciran jezik: svit mu nastaje tuđji, nije sposoban za praktičnu orijentaciju ni za privremenu teoretičku argumentaciju. Jezik će biti poseban i smišan jezik, a kasnije jezik posebnih i

smišnih. A onda već ne vidim uzroka, zač spasiti ov jezik. Jezik će biti privatno veselje sve manje grupe ljudi, ki se u slobodnom vrimentu zbog tradicionalnih uzrokov pominaju na materinskom jeziku — za cijenu sadašnje i buduće odaljenosti k svitu.

Pomoć protiv toga je samo medij, ki dnevno na svojem jeziku govori o regiji i o svitu, o poslu i o kulturi, o politici i o privatnom. Ne kanim reći, da će takov medij na sami spasiti retoromanski jezik. Rekao bi samo: bez takovoga medija nije teško prokrovati budućnost takovoga jezika.

Pred svim jezik friško zastara, ako ne proguta novotvorenine u stvarnosti. Ako jezik živi samo od predanoga jezičnoga dobra, će friško trpiti od sušice. Jezik će zgubiti svoje veze k stvarnosti, svit će mu nastati tuđji.

Kako se more spasiti jezik od ove sušice? Samo tim, da usisa sva minjanja svitskoga društva u sebe, tim da se kao guba napaja sa svimi događaji — da sebe ojača i proširi, da vlašćimi riči govori o svi događaji u politici, u djelatnom životu, u socijalnom i privatnom. Jezik se ne more spasiti tim, da odbije napade tuđjicov.

vatnim i poslovnim i med regionalnim i nadregionalnim.

Prvo je diljenje privatnoga i javnoga svita. Ako je jezik izgubio priključenje k svitu, onda služi samo za visti, ke se stalno ponavljaju: o vrimentu i drugi događaji u prirodi, o familijarni događaji, o radjanju dice i o staranju, o jilu i pilu. Za izraženje javnih aspektov svitskoga društva služu drugi jeziki države ili engleski. Retoromanski bi nastao jezik privatnih ljudi — bez da bi mogao izraziti sve aspekte privatnoga kao jezik većine. Jer i privatni dio žitka se stalno minja.

Jezik će biti privatiziran, penzioniran i lokaliziran. Sve u svem: marginaliziran. A to ne samo u koncertu svitskih jezikov, nego i — a to je zvanaredno važno — u vlašćem regionalnom svitu.

Dnevni medij je ada od centralne važnosti za očuvanje svakoga manjega jezika. Ali tim još nije rečeno, ki medij more najbolje ispuniti ove zadaće. O tom u slijedećem.

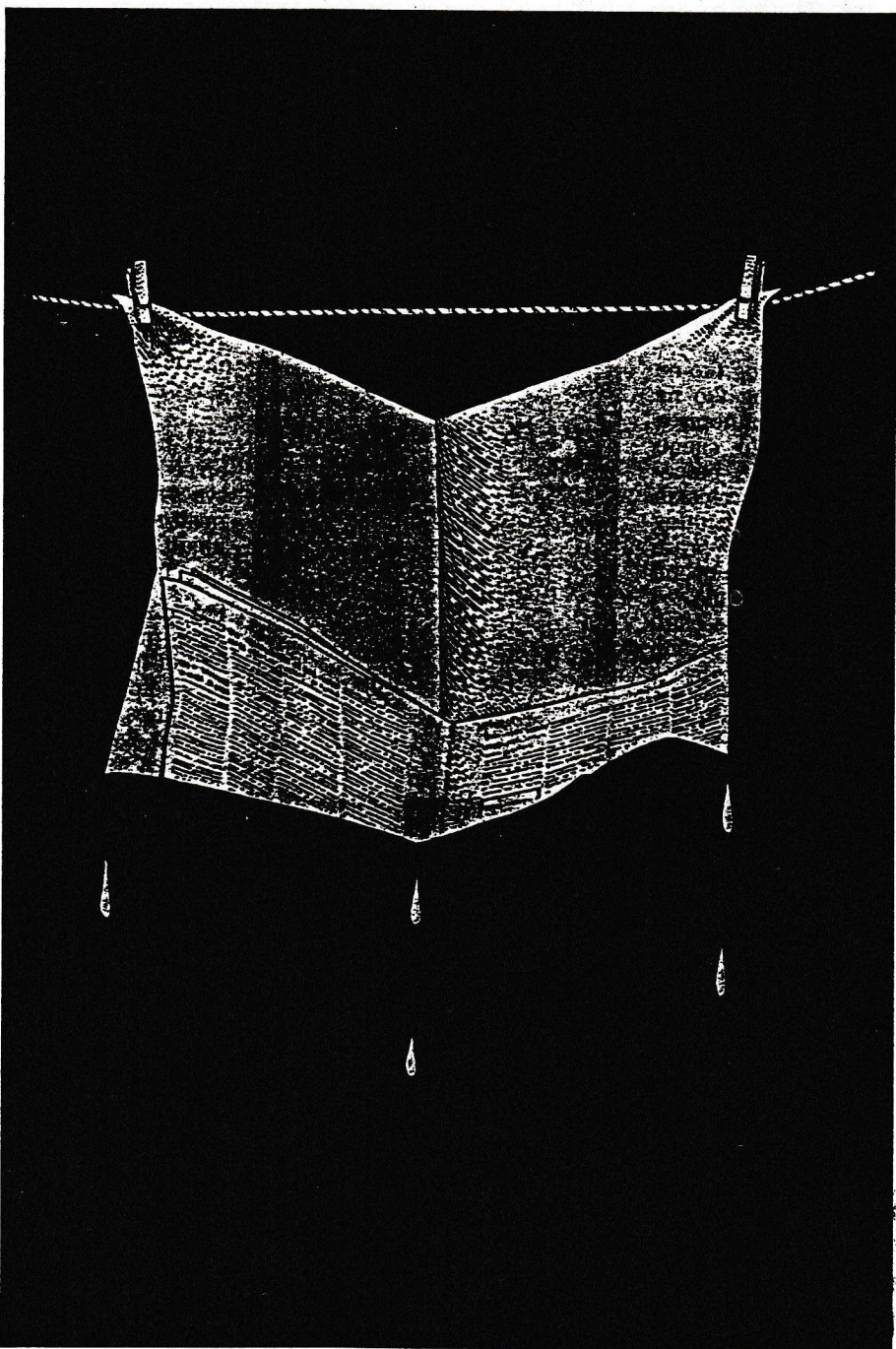
Svaki jezik živi od onih pojmov svita i argumentov obnavljanja svita, ke je u stanju progutati. Sposobne za to su samo novine.

Ljeta dugo potribuju Retoromanci već vrimenta za emisije na radiju i na televiziji. Ne morem ocijeniti ove emisije u elektronski medija. Lako moguće, da obdržu i ojačaju skupnu svist Retoromancev. Doprinos elektronskih medijov za obnavljanje jezika je ali — po mojoj ocijeni — relativno mali. I to ne znamda zbog slaboga kvaliteta u redakciji, nego zbog specifičnih slabosti elektronskih medijov. Radio i televizija imaju sigurno svoje jake strani: zvuki odnosno kipi živu. Za kultiviranje jezika ali triba novine.

U televiziji igra jezik riči drugu ulogu. Televizija posreduje sadržaje u prvom redu pomoću kipov. Naradiju imarič pravoda glavnu ulogu, ali i radio i televizija imaju jedan velik problem: Publika je samo dijelom koncentrirana na program, mnogo drugih utjecajev bludi koncentraciju slušateljv i gledaocev. Jezik na radiju se mora ogledati na to: samo uhodane fraze, lake riči, malo diferenciran jezik, nikada kompleksna argumentacija; kratko rečeno samo tako ča, ča je publiku jur poznato. Dodatni problem je pak, da elektronski mediji ne moru zeti u obzir, da sluša ili gleda publika s različnim nivoom (jezičnoga znanja) i s različnim očekivanji u istu dob. Elektronični mediji se moraju zato orijentirati po većini publike. To ali opet potribuje

jednostavan, niveliran jezik. Ovi argumenti bi morali biti dosta za tezu: Još i ako bi radio i televizija znatno

nego ta ki govori. Ako govorimo i slušamo, onda smo svenek pri tom, ča se momentano govori. Pri čitanju i-

proširili vrime emitiranja na retoromanskom jeziku, ne bi mogli to ispuniti, ča je retoromanskomu jeziku najveć potribno: dnevno progutati minjanje svita. Tomu su potribne novine.

Zač more tiskani medij bolje ispuniti ovu zadaću? Zbog najmanje trih uzrokov.

Prvič su novine tiskane. To je isto tako trivijalno kao i uspješno. Jer sve ča nije tiskano, to nimamo črno na bijelom. Tiskani jezik slijedi čisto drugim logičnim pravilam nego govorni. Ki piše, ta ima obično već lazno,

mamo svenek cijeli tekst pred nami, lako se moremo vratiti na početak, moremo ocijeniti zaključke po uvjeti i pretpostavka, moremo nanovič pregledati pojedine korake argumentacije, itd.

To znači: Pisani i tiskani jezik potribuju veću precizaciju izrazov i veću mjeru logike nego govorni jezik. Pisanje ada potribuje veću jezičnu kompetenciju — i to kod pisatelja i čitatelja.

Bezbroj studijov je jasno dokazao: jezična kompetencija je uvjet za po-

sredovanje i primanje informacijov. Ki samo gleda televiziju, more konzimirati najinformativnije emisije — a ipak nikada neće biti zaistinu informiran. Jer informirani i sposobni za subjektivnu odluku o informaciji su samo ti, ki su u stanju podjelati informacije, ke su primili. Podjelati opet znači zadilati pojedine informacije u dosadašnje znanje. A ovo znanje, na kom se moremo svenek orijentirati, moremo dobiti samo iz lektire. Jer čitanje je već nego primanje. Čitanje je aktivno djelo, a to je uvjet za znanje.

Ako kani mala jezična zajednica ipak funkcionirati, onda mora čitati: tekste, po ki more spoznati samu sebe i svit. Tomu literatura ne dostaje. Tomu je potriban pisani medij, ki ne samo pismeno reproducira dijele stvarnosti, nego ki stvara i uredbu med stvari i čini na svitu: za orijentaciju, za kostur, kamo moremo buduće informacije uvrstiti, za novo znanje, za nove izraze.

Drugič su novine "list". I to je zapravo trivijalno. Ali ipak donša veliku šansu. Kupac papira nima samo prednost, da moremo čitati novine kada i kade-god kanim. Kupac papira dozvoljava — za razliku od elektronskih medijov — da novine ne moraju biti orijentirane samo po većini publike. Čitatelji moru okrenuti strani, slušatelji i gledaoci toga ne moru. Zato moru novine pisati za različnu publiku, za različne niveoe i za različna znanja: na primjer kulturu i gospodarstvo za one, ki se interesiraju za to — bez da mora medij stalno pokušavati, da veže i ne-interesirane na program. Ako radio zgubi slušatelja samo za hipac, će ga teško opet uloviti. Ki nije interesiran, će okrenuti stran

— i će najti to ča išće na strani sporta, u kroniki, u lokalnom ili kade drugde.

Trivijalna prednost lista omogućuje, da novine pišu puno već diferencirano, nego to moru radio i televizija. Na pojedini područja imaju ljudi različna očekivanja na novine, a to je i šansa.

Tretič novine ne naslikaju stvarnost. Novine crtaju kipe svita, kako si ga željimo. Razlika k televiziji nije samo u tehniki. Kip reprezentira stvarnost, u njem je stvarnost prisutna, kip konkretno kaže stvarnost.

U tekstu na suprot tomu nije stvarnosti, njegove slove i izrazi nam ne predstavljaju dijele realnosti — one stoju kao apstraktni znaki med nami i našim svitom. I ova apstraktna distanca otvora prostor za ideje. Tekst ne zimlje stvarnost za podlogu za kipe, nego za podlogu za ideje. On ne govori samo o tom, kako je. On raspravlja, o tom, kako bi moglo ili moralo biti.

Ova funkcija teksta je neophodna za jezičnu zajednicu, ka se mora svenek nanovič osvidočiti o svojem identitetu. Identitet narodne grupe nije ništa, ča imaju pripadniki na svenek

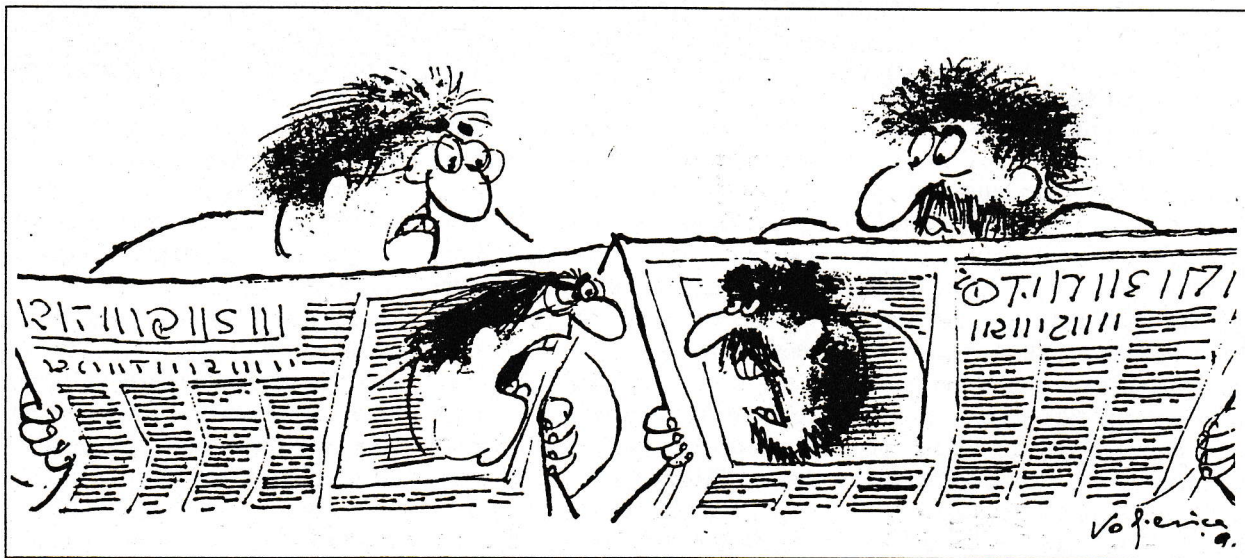
po sebi. Ako ne kanimo izgubiti identitet jezika, moramo jezik stalno obnavljati u kontaktu s našim i tudjim svitom: ada dnevno, i to ne samo riči informacije, nego i rečenicami argumentacije. Ove kontakte nesmimo preostaviti literarnoj manjini. Stalno obnavljanje kolektivnoga identiteta

potribuje *masovni* medij, po kom po mogućnosti svi svaki dan o svemu mogućemu komuniciraju. Med svimi masovnimi medijami su sigurno novine daleko najsposobniji medij za javno razmatranje.

Zbog ovih trih uzrokov tribaju Retoromanci svoje dnevne novine. I to jedne skupne novine, u ki su koncentrirane sve snage narodne grupe.

Ludwig Hasler, Švicarska
(u prevodu uredništva *Novoga glasa*)

Uzroci i povijest staroga konflikta

U prošlom broju Novoga glasa je dr. Drago Roksandić, pripadnik srpske narodne grupe u Hrvatskoj, apelirao za sporazum u Hrvatskoj i je ocrtao faktore i uzroke hrvatskosrpskoga konflikta. U ovom broju pokušava Hrvat dr. Alojz Ivanišević znanstvenu analizu ovoga konflikta. Dr. Ivanišević momentano djela kot asistent na Institutu za Istok i Jugoistok u Beču.

Aleksandar Szana piše u svojoj knjizi „Länder- und Völkerkunde Jugoslawiens“ (Heidelberg 1921) da Južni Slaveni, dok su još „zajedno živjeli“ u „staroj domovini“ iza Karpata „ujedinjenje sve plemenske braće u jednoj državi nisu smatrali najvišim idealom“. On se pri tom poziva na „jednog bizantskog povjesničara“ koji je ovako pisao: „...Južni Slaveni ne mogu podnositi jedni druge, ne mogu živjeti jedni pokraj drugih u miru, i ako se od vremena do vremena pomire, dolazi uvijek iznova do svadje budući da jedni druge mrže“.

Vrijednost ovog „svjedočanstva“ iz rane povijesti Južnih Slavena, o kojoj se zbog pomanjkanja pouzdanih izvora vrlo malo zna, ne smije se precjenjivati, a još manje ga se smije smatrati „dokazom“ kontinuiteta sukoba među ovim dvama narodima

od „pradavnih vremena“; na ovakav način moglo se tada okarakterizirati bilo koje pleme odnosno bilo koji narod. O „etničkom konfliktu“ među južnoslavenskim narodima, konkretnije između Srba i Hrvata može se dakako govoriti tek od druge polovice 19. stoljeća kad su na ovim prostorima nastale nacije u modernom smislu.

Povijesne „pretpostavke“ sukoba

Sukob koji je izbio tek nakon ujedinjenja obaju naroda u jednoj državi 1918. i u slijedećim godinama odnosno decenijama eskalirao, ima naravno svoju pretpovijest.

Jedna od „pretpostavki“ kasnijeg sukoba stvorena je uspostavljanjem Vojne krajine u prvoj polovici 16. st. odnosno naseljavanjem ovog područja pravoslavnim „Vlasima“ (precima

današnjih Srba) od strane Habsburgovaca. Vojna krajina trebala je odigrati ulogu tampon-zone između Osmanlijskog carstva i Habsburške monarhije. Novodošli su na ovom području imali vršiti vojničku dužnost kao „graničari“. Za uzvrat su od cara Ferdinanda II. 1630. godine dobili privilegij („diplomu“) poznatu pod nazivom „Statuta Valachorum“, u kojem im je bila zagarantirana „unutrašnja autonomija“ i „lokalna samouprava“. Hrvatsko-slavonska Vojna krajina izdvojena je iz teritorija istoimene krunovine i podređena direktno „Dvorskom ratnom vijeću“ („Hofkriegsrat“) u Gracu, kasnije u Beču.

U Dalmatinsku zagoru (Knin, Benkovac, Obrovac, Drniš) kao i u Liku i Krbavu došli su „Vlasi“ nakon pada hrvatske utvrde Klis 1573. i nakon uspostavljanja istoimenog Sandžaka. Turci su na tom području naseljavali pravoslavno stanovništvo u nadi da će se okoristiti konfesionalnom suprotnošću između ovih i stanovništva s one strane granice.

U Dalmaciju su konačno došli preci današnjih Srba, poznati pod imenom „Morlaci“, u većem broju koncem 17. i početkom 18. stoljeća. Ovu teoriju zastupali su odnosno za-

stupaju uglavnom hrvatski povijesničari, dok srpski historičari pokušavaju dokazati da su njihovi preci naselili ovo područje još u doba Seobe

Dušan Silni vladao je Srbijom od 1331. do 1355, 1346. okrunjen je za cara „Srba i Grka“; za njegove vladavine dosegla je srednjovjekovna Srbija vr-

sveučilišni asistent dr. Alojz Ivanišević

naroda. I ova kontroverza odnosno dijametralno suprotne interpretacije povijesti jedna su od „pretpostavki“ srpsko-hrvatskog sukoba.

Ideološki podloga konflikta

Velikosrpska ideja na jednoj i velikohrvatska na drugoj strani — obje nastale u toku 19. stoljeća — i s tim povezana spomenuta instrumentalizacija povijesti predstavljaju ideološki podlogu sukoba.

Srpski državnik Ilija Garašanin (1812-1874) napisao je 1844. „Načertanije“ u kom je razvio koncept buduće velikosrpske države. Garašaninu je lebdjelo pred očima obnavljanje slavnog Dušanova carstva —

hunac svoje moći i teritorijalne ekspanzije prije pada pod osmanlijsku vlast. Prema Garašaninijevoj predodžbi trebali su svi Srbi živjeti u jednoj državi odnosno sva „srpska područja“ biti sjedinjena. U tom slučaju bi se i ostali Južni Slaveni, koji će „ideju ovu vrlo lako razumjeti a i s radostju primiti“, okupili oko Srba, koji su se „među svim Slovenima u Turskoj prvi sobstvenim sredstvima i snagom za svoju slobodu borili; sljedovateljno oni imaju pravo i puno pravo k tomu da ovaj posao i dalje upravljaju“ (usp. „Načertanije“). Srbija je dakle prema Garašaninu trebala preuzeti ulogu „južnoslavenskog ujedinitelja“ — „Pijemonta Balkana“. Jaka srpska država — mislio je Garašanin — bila bi kao „faktor stabilnosti“ dobitak ne samo za Srbe i ostale južne Slavene, nego istodobno i za čitavu Europu.

Drugi značajni predstavnik velikosrpske ideje bio je jezikoslovac Vuk Stefanović-Karadžić (1787-1864). On je zastupao teoriju da su svi štokavci, bez obzira na konfesiju, Srbi. To bi konkretno značilo da bi osim Crnogoraca, „Bošnjaka“ i Make-donaca Srbima trebalo pribrojiti i veliki dio stanovništva Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Hrvati bi prema Karadžiću bili jedino čakavci.

Glavni pobornik velikohrvatske ideje bio je osnivač Hrvatske stranke prava, Ante Starčević (1823-1896). Polazeći od teorije hrvatskog povijesnog prava smatrao je Starčević pokraj Hrvatske, Slavonije i Dalmacije također Herceg-Bosnu kao i „slovenske zemlje“ (Kranj, Korušku i Štajersku) „hrvatskim povijesnim zemljama“. U skladu s tom teorijom nijekao je Starčević egzistenciju kako slovenske tako i srpske nacije; Slovenci su za njega bili „brcki Hrvati“, a Srbi kao politička nacija uopće nisu postojali. Ovi posljednji nisu prema njemu imali ni vlastitu povijest ni kulturu, čak i srednjovjekovnu srpsku dinastiju Nemanjića nazivao je Starčević hrvatskom.

Za razliku od velikohrvatski orijentiranog Starčevića bio je djakovački biskup Josip Juraj Strossmayer (1815-1905) pristalica jugoslavenske ideje. On i još više njegov istomišljenik, zagrebački kanonik Franjo Rački, zastupali su mišljenje da su Srbi i Hrvati bili nekoć jedan narod, a da ih je kasnije crkveni raskol odnosno politika koja je dovela do raskola, razdijelila. Tu teoriju zastupao je također poznati hrvatski povjesničar Tadija Smičiklas. Premošćivanje spomenutog nacionalnog i konfesionalnog raskola smatrali su Strossmayer, Rački i Smičiklas najprečom zadaćom svog vremena. Stoga je osobito Strossmayer njegovao intenzivne kontakte kako sa srpskim političkim vodstvom tako i s dostojanstvenicima Srpske pravoslavne crkve. U razmišljanjima Strossmayera i Račkog imao je kulturno-konfesionalni aspekt južnoslavenskog jedinstva glavno mjesto (utoliko je bio i kroatocentričan), dok je moment vlasti odnosno političke premoći koji je npr. kod Garašanina igrao glavnu ulogu, gotovo zane-

maren. Strossmayer i Rački zauzimali su se za stvaranje južnoslavenske države u okvirima Habsburške monarhije, previdjeli su međutim opasnosti koje su proizlazile iz Garašaninovog velikosrpskog koncepta i bili spremni akceptirati Srbiju kao „južnoslavenski Pijemont“ u eventualnoj zajedničkoj državi, Hrvatska bi zato trebala voditi glavnu riječ na kulturnom području.

Prepirke i uglavnom verbalna razračunavanja između pristaša velikohrvatske i jugoslavenske ideje obilježile su politički život u Hrvatskoj posljednjih desetljeća 19. i početak 20. stoljeća. Jugoslavenska ideja ujedinila je jednoj strani hrvatske i srpske političare u 1905. godine nastaloj „Hrvatsko-srpskoj koaliciji“, a podijelila hrvatske političare na drugoj strani. Uzrok tomu treba tražiti između ostalog i u tada još nedovršenom procesu nacionalne integracije kod Hrvata.

Nakon ukidanja Vojne krajine i ponovnog sjedinjenja tog teritorija s Hrvatskom rastao je sukcesivno utjecaj (hrvatskih) Srba u političkom životu zemlje. Njihova zastupljenost u Saboru i drugim visokim državnim institucijama bila je nadprosječna, dok na drugoj strani kao narod odnosno narodna grupa nisu imali nikakvu autonomiju. Ta činjenica pospješila je nastanak teorije o ugroženosti (suvladajućih) Srba u Hrvatskoj, koju je službeni Beograd uvijek iznova „podgrijavao“ i koja je i danas aktualna.

„Zrikanje“ tadašnjih srpskih političara iz Hrvatske prema Beogradu kao i njihova oportunistička politika prema Hrvatima omraženoj mađarskoj centralnoj vlasti bili su u očima (mnogih) Hrvata izraz neobjektivnosti prema „hrvatskoj do-

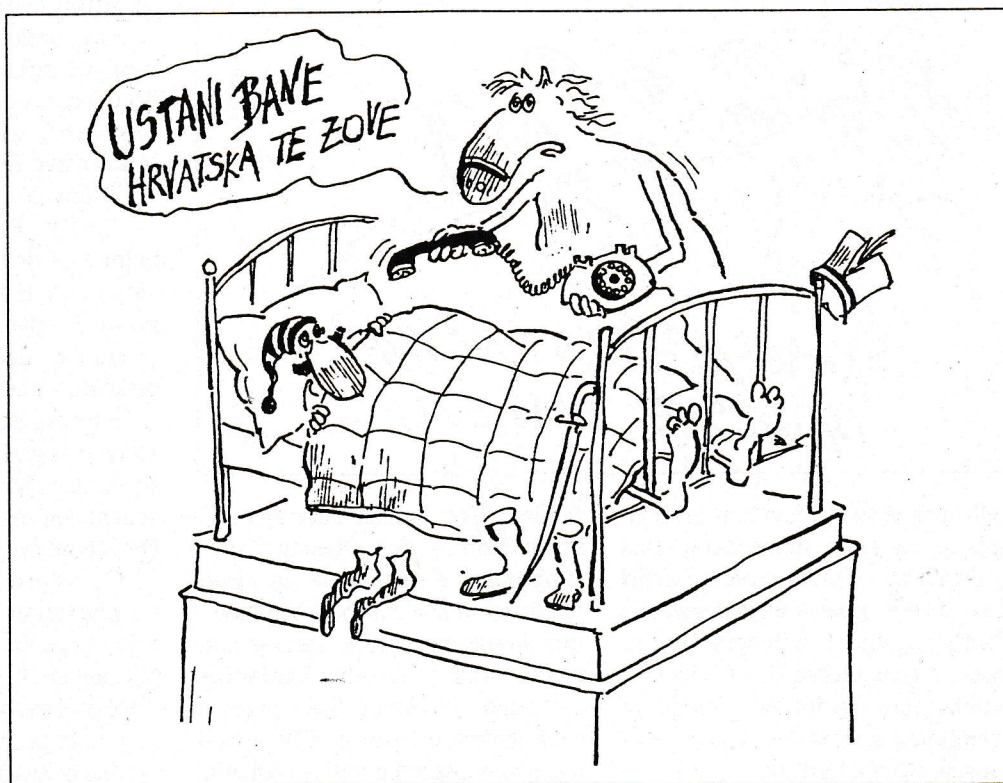
movini“, što je rezultiralo pojačanim protusrpskim tendencijama među Hrvatima odnosno njihovim političarima. U isto vrijeme rasla je logično odbojnost Srba prema mogućoj samostalnoj hrvatskoj državi na jednoj i privrženost velikosrpskoj ideji na drugoj strani.

Do „privremene“ kulminacije verbalnih razračunavanja između Srba i Hrvata došlo je povodom aneksije Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske, 1908. godine. Dok su Hrvati, uključujući i one jugoslavenski orijentirane, pozdravili aneksiju, usprotivili su se Srbi iz Hrvatske i dakako iz Herceg-Bosne pripajanju spomenutih „srpskih zemalja“ Austro-Ugarskoj. I među povjesničarima došlo je do svadje oko Bosne i Hercegovine. Tako je npr. Hrvat Ferdo Šišić sukladno teoriji o „hrvatskom povijesnom pravu“ tvrdio

Sva do sada navedena razračunavanja između Hrvata i Srba bila su vodjena uglavnom „akademske“, iako je i do tada bilo pojedinačnih fizičkih obračuna i primjera nasilja pripadnika jednog naroda nad drugim, međutim do otvorenog sukoba doći će tek kasnije - u zajedničkoj državi. U to vrijeme su Srbi i Hrvati, točnije većina njih, živjeli u dvije različite države — jedni u samostalnoj srpskoj kraljevini, a drugi u Austro-ugarskoj monarhiji.

Razvoj u Kraljevini SHS/Jugoslaviji do '41

Nakon svršetka prvog svjetskog rata i raspada Austro-ugarske monarhije proklamirana je 29. listopada 1918. u Zagrebu „Samostalna država Slovenaca, Hrvata i Srba“ (SHS) koja je obuhvaćala „južnoslavenska područja“ nekadašnje Monarhije. 9. stu-

da su Bosna i Hercegovina dio hrvatskog teritorija i zbog toga u aneksiji vidio prvi korak u smjeru sjedinjenja ovih „provincija“ s „maticom-zemljom“ (Hrvatskom). Nasuprot tomu digao je Srbin Jovan Cvijić svoj glas protiv aneksije, s obrazloženjem da su Bosna i Hercegovina bez ikakve sumnje srpske zemlje i da one za Srbiju imaju isto značenje kao npr. Pariz za Francusku.

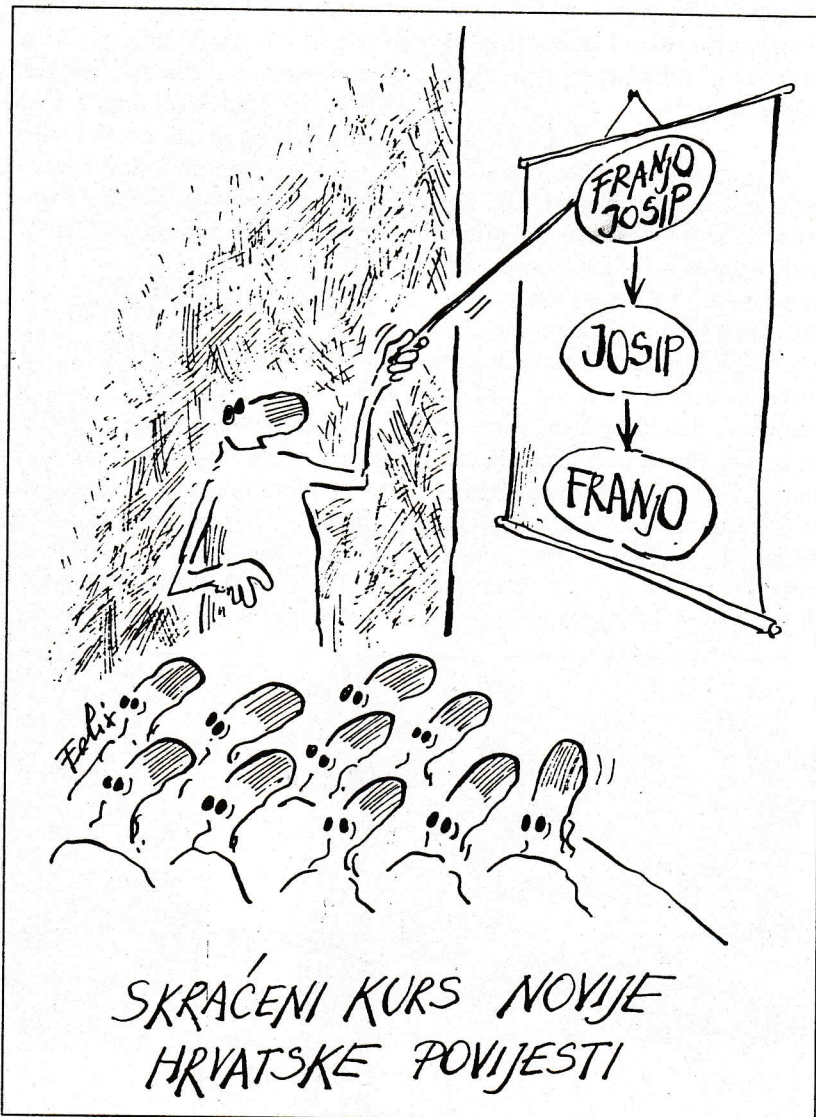
dena 1918. sastali su se u Ženevi predstavnici „Narodnog vijeća“ spomenute novonastale države s predstavnicima srpske vlade. Rezultat je bio zajednička deklaracija koja je predviđala jednu vrstu konfederacije nakon ujedinjenja države SHS s kraljevinom Srbijom, barem u prijelaznom periodu, do donošenja ustava. Tu deklaraciju proglasila je kasnije srpska vlada bezpredmetnom. 24. studena

proglasila je jugoslavensko-unitaristički orijentirana „Hrvatsko-srpska koalicija“ sa (Srbinom) Svetozarom Pribičevićem na čelu ujedinjenje

monarhističko-unitarističkim (srpskim) strankama u Beogradu trn u oku i slovila kao „državni neprijatelj“ br. 1. Srpski tisak je neprekidno di-

i postao Radićevim saveznikom. 20. lipnja 1928 je poslanik Srpske radikalne stranke, Puniša Račić, u beogradskoj Skupštini teško ranio Radića, koji je ubrzo potom umro od posljedica atentata.

SHS-države sa kraljevinom Srbijom koja se sa svoje strane istog dana sjedinjala sa Crnom Gorom. Četiri dana kasnije otputovala je delegacija „Narodnog vijeća“ u Beograd gdje je srpski regent Aleksandar 1. prosinca proklamirao ujedinjenje Srbije sa „zemljama nezavisne države Slovenaca, Hrvata i Srba“.

Snažan otpor „preuranjenom“ i „bezuovjetnom“ ujedinjenju pružila je republikansko-pacifistički orijentirana Hrvatska seljačka stranka, sa Stjepanom Radićem na čelu, čija je popularnost u Hrvatskoj nakon ujedinjenja naglo porasla, a njegova stranka (HPSS, kasnije HRSS) ubrzo postala najjačom hrvatskom strankom. Zbog svoje republikanske orijentacije bila je Radićeva stranka vladajućim

famirao ovu stranku nazivajući ju utjelovljenjem „pobijedjenog austrijskog duha“ i zalazući se za njeno ukinuće i za uhićenje odnosno likvidiranje njezinog vodje. Tako je npr. organ srpske narodne omladine „Srbadija“ iz Novog Sada pisao u svom broju od 1. studena 1924. pod naslovom „Zagrebu vešala“ između ostalog i slijedeće: „Zagreb već šest godina moli i vapije da se tamo na Ilici postave vešala, a naše Vlade su dolazile i odlazile, ali ni jedna jedina se nije našla pobudjenom da ovoj opravdanoj želji HRSS udovolji... Kao najzaslužniji bio bi Stipica Radić da prvi omasti uže...“ I nekoliko drugih srpskih novina otvoreno je pozivalo na fizičku likvidaciju Radića, ali i Pribičevića koji je u međuvremenu napustio jugoslavensko-unitarističku koncepciju

Tenor srpskih glasila između dva rata bio je da je „proslavljena srpska vojska“, oslobodila ne samo Srbe nego i „braću“ Hrvate i Slovence od tudjeg (habsburškog „jarma“, a ovi (Hrvati i Slovenci) ne znaju to cijeniti. Umjesto da budu sretni, da mogu živjeti u „slobodnoj državi“ pod srpskim vodstvom, oni neprestano rade na njenom razbijanju.

„Srpski narod, preko 500 godina, igrao je otvorenih karata, i cela Evropa znala je što Srbija hoće! Braća Hrvati nemaju takvu prošlost jer su do 1918. god. bili robovi i priznavali kralja 'slobodne' Hrvatske - čoveka koji ništa i nikada nije imao slovenskog... Dok se srpski narod borio za slobodu Hrvata, dotle su hrvatske rulje sa svojim 'časnicima'... mrcvarile srpsku decu, besčastile srpske žene, braneći e'hrvatskog kralja, Nj. Apostolsko Veličanstvo Franju Josifa'.

Zamislite — Franjo Josif — Hrvat — Sloven. Posle onakove njihove kulture, posle ovakvog njihovog varvarstva, ti Hrvati toliko su dignuli glavu, da pitaju: što košta ta vaša prolivena krv, da je platimo? Zamislite drskosti, zamislite pokvarenjaštva.

E braćo - nebraćo, svi da izginete koliko vas god ima, ne možete platiti srpsku krv, jer je ona čista i iskrena, neokaljana i časna prosuta za Kralja i Otadžbinu svoju.

Od oslobodjenja do danas, rušili ste, pljuvali ste na sve ono što je Srbiji najdragoceniije, što je Srbima najskuplje, ali od 20. juna pobjegli ste, što je inače osobina hrvatskih vodja, kad im se pokaže pesnica...

Sad iz Zagreba tražite Republiku!

Republike neće biti, jer je neće srpski narod, a ono što hoće Srbin to mora i da bude. Mi Srbi, mi smo spremni svakog časa, da kao vihor poletimo u obranu svoga uzvišenog i ljubljenog Kralja i Njegovog Visokog doma. Spremni smo za obranu svoje Velike Srbije, a kada dodje (nedaj Bože) da je branimo od neprijatelja srpskog naroda, onda ćete, gospodo iz Zagreba, osetiti snagu i moć srpskog naroda.

Hrvati! Kape dole, odajte poštu

onima koji su živote svoje za vašu slobodu dali.“

Tako je pisao „Glas Južne Srbije“ iz Skopja u broju od 16. prosinca 1928.

Spomenuti tragični događaj u beogradskoj Skupštini od 20. lipnja '28. povećao je i onako već postojeće napetosti između hrvatskog i srpskog političkog vodstva i prouzročio radikalizaciju političkog života u Hrvatskoj, ali još mnogo više u Srbiji, o čemu svjedoči i citirani članak. 6. siječnja 1929. suspendirao je kralj Aleksandar tzv. Vidovdanski ustav iz 1921 godine, zabranio sve (nacionalne) stranke i uveo „kraljevsku diktaturu“. Od tog dana zove se južnoslavenska država Jugoslavija. Zabranjena su i imena pojedinih nacija, odsada su postojala samo tri „plemena“ jedne „jugoslovenske nacije“.

Ovakve političke prilike bile su povoljno tlo za djelovanje već postojećih i nastajanje novih ekstremnih političkih grupacija koje su djelovale ilegalno - u „podzemlju“.

U Hrvatskoj je neposredno nakon umorstva Radića formiran „Ustaški pokret“, čiji su se članovi regrutirali iz ekstremno desnog krila Hrvatske stranke prava i sebe smatrali oslobodilačkim pokretom sa zadaćom borbe protiv „beogradske tiranije“ i osвете za umorstvo u Skupštini. Budući da je njihovo djelovanje u „Aleksandrovoj Jugoslaviji“ bilo zabranjeno, djelovali su Ustaše u inozemstvu, osobito u Italiji i Mađarskoj. Na prve stranice svjetskog tiska dospjeli su nakon atentata na kralja Aleksandra u Marseilleu 1934.

U isto vrijeme razvili su u Srbiji snažno svoju djelatnost Četnici — organizacija srpskih gerilaca, monarhističke i ekstremno desne političke orijentacije, nastala još u drugoj polovini 19. stoljeća u doba završnih borbi Srbije za oslobodjenje od Turaka — i ostale fašistoidne organizacije.

Koncem tridesetih godina je došlo do popuštanja napetosti između Beograda i Zagreba i do relativne normalizacije političkog života u zemlji što je 1939. rezultiralo tzv. „Sporazumom“ između hrvatskog i srpskog odnosno jugoslavenskog (beogradskog) političkog vodstva, koji

je trebao riješiti „hrvatsko pitanje“. Kako zbog otpora s hrvatske i srpske strane tako i još više zbog nepovoljnih vanjskopolitičkih čimbenika uoči drugog svjetskog rata nije došlo do provedbe sporazuma u djelo. Tako je fašistička kraljevina Jugoslavija dočekala rat s potpuno neriješenim „hrvatskim pitanjem“.

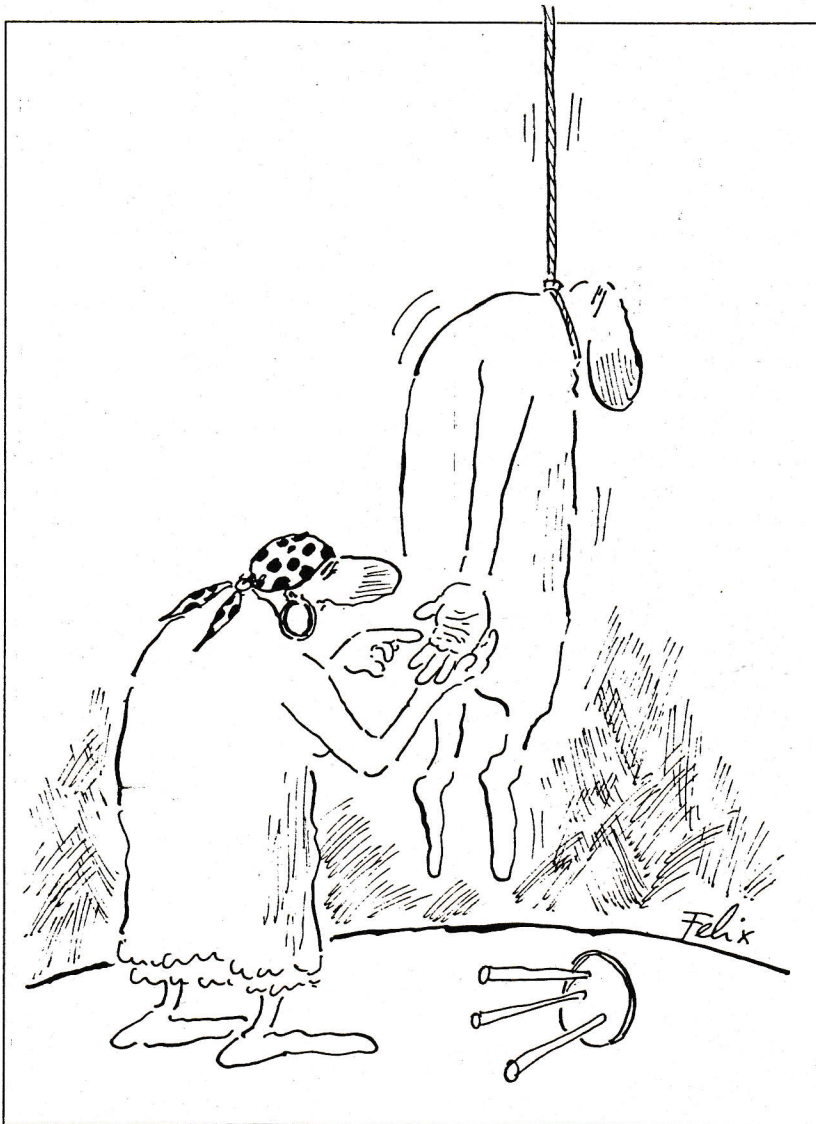
„Gradjanski rat“ 1941-1945

Nakon napada Hitlerove Njemačke na Jugoslaviju, u travnju 1941., raspala se ta višenacionalna država s neriješenim nacionalnim pitanjem prema očekivanju u roku od samo nekoliko dana. Pretežito od srpskog nacionalnog elementa sastavljena, loše

nekadašnje Jugoslavije utemeljena je uz pomoć okupatorske Njemačke „Nezavisna Država Hrvatska“ (u „hrvatskim povijesnim granicama“, dakle s Bosnom i Hercegovinom).

Budući da je vođa Hrvatske seljačke stranke, Vladko Maček, odbio stati na čelo „njemačke“ satelitske NDH, učinio je to ustaški vođa Ante Pavelić koji je do tada živio u talijanskom izgnanstvu... Ustaška vlast vodila je ekstremno antisrpsku politiku i postavila si za cilj „očistiti“ novonastalu državu od Srba, bilo pokatoličenjem, bilo protjerivanjem, bilo „likvidiranjem“.

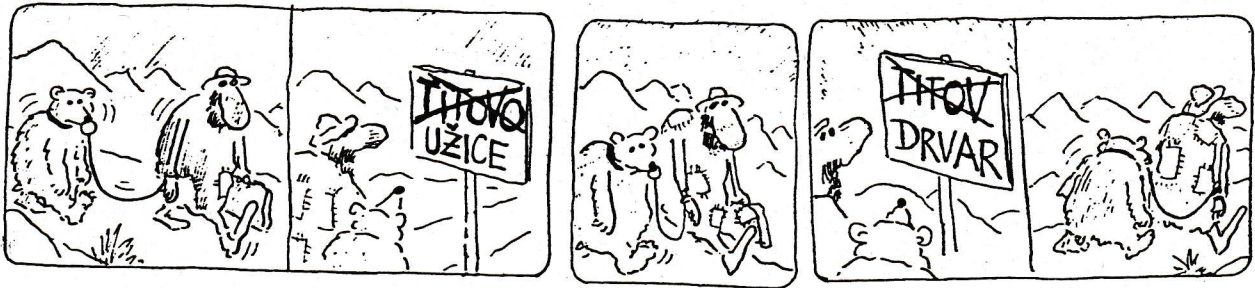
Katolička crkva, koja se je uvijek, a osobito između dva rata, smatrala „odvjetnicom“ hrvatskog naroda i zaštitnicom njegovih prava, igrala je u NDH spornu ulogu. Njen najviši do-

organizirana „jugoslovenska“ vojska brzo je kapitulirala, a Kralj i vlada pobjegli su u London, odakle su djelovali za vrijeme rata. Na području

stojanstvenik, kardinal Alojzije Stepinac, pozdravio je stvaranje NDH i pokazao kao katolički fundamentalist, gorući antikomunist (tipičan

predstavnik tadašnje „ecclesiae militans“) „slabost“ prema autoritarnom vodstvu NDH, koje se samo smatralo „ultrakatoličkim“, međutim u odlučujućim trenucima znao mu je pružiti otpor. U svakom slučaju nanosi se Stepincu velika nepravda kad ga se identificira s Ustaštvom odnosno s vrhovništvom NDH.

Srbija je nakon okupacije stavljena pod njemačku vojnu upravu. S marionetskom vladom Milana Nedića na čelu četnici pod generalom Dražom Mihajlovićem koji su se u početku borili protiv okupacijskih sila prelazili su postepeno na njihovu stranu i borili se uglavnom protiv komunističkih partizana koji su na području čitave nekadašnje Jugoslavije digli ustanak protiv Nijemaca, Talijana i drugih okupatora. Osim četnika suradjivale su i druge ekstremno desne, fašistoidne organizacije s okupatorom u nadi da će uz njegovu pomoć na ruševinama Jugoslavije moći stvoriti Veliku Srbiju. Vodstvo Srpske Pravoslavne Crkve koje se oduvijek smatralo stožerom srpske države i srpstva uopće i kao takvo bilo pobornik velikosrpske ideje, suradjivalo je također s njemačkom okupacionom vlašću na jednoj i sa četnicima i ostalim fašistoidnim formacijama na drugoj strani.

Glavni protivnici spomenutih srpskih (paravojnih) formacija bili su

osim partizana ustaše, ali i Hrvati (katolici) uopće, protiv kojih su na teritoriju NDH vodili „privatni rat“ sa ciljem „oslobađanja srpskih zemalja“ i uspostavljanja „etnički čiste“ Velike Srbije. Brutalne metode koje su pri tom primjenjivali (masakri, palež, progon stanovništva) nisu ni po čemu zaostajale za onima njihovih „dušmana“ — ustaša, jedina razlika je u tome što ovi (četnici) nisu kao oni (ustaše) bili u službi državne vlasti.

Progonjeni Srbi na području NDH, ukoliko nisu bili u četničkim formacijama, našli su se većinom na strani Titovih (hrvatskih) partizana koji su se jednako borili protiv okupatora kao i protiv „domaćih izdajnika“ (četnika, ustaša i dr.). Partizanski pokret se od samog početka (barem riječima) zauzimao za ravnopravnost svih naroda i manjina. Za Tita i njegove komunistički inspirirane borbe bila je „Stara Jugoslavija“ sinonim ugnjetavanja, neravnopravnosti i velikosrpske hegemonije i kao takva vrijedna prezira. Zato su nanjenim ruševinama odlučili stvoriti novu zajednicu „ravnopravnih naroda“ na principu „bratstva i jedinstva“!

Slogan „Bratstvo i jedinstvo“

Nakon svršetka rata preuzeli su komunisti vlast u „Novoj Jugoslaviji“,

koju su uz svesrdnu pomoć Saveznika, osobito Velike Britanije i SAD, počeli „graditi“ još u toku rata. Sukladno marksističko-lenjinističkoj ideologiji uslijedile su radikalne promjene „buržuskog društvenog sustava“, što je uključivalo i nacionalne odnose. Još između dva rata, dok su djelovali u ilegali, uvidjeli su komunisti — osobito hrvatski — potrebu rješavanja nacionalnog pitanja. Sada, kad su sami došli na vlast, proklamirali su „bratstvo i jedinstvo svih naroda i narodnosti“ i smatrali da je tim nacionalno pitanje riješeno. Praksa je — kako se to doliči jednoj komunističkoj državi — „morala“ biti u skladu s „utopijskom“ teorijom. Svaka otvorena diskusija o „navodno“ još postojećem nacionalnom problemu bila je zabranjena. Povjesničari i novinari smjeli su se jedino zgražati nad nedjelima okupatora i „domaćih izdajnika“ „evocirati“ uspomene na „slavne dane socijalističke revolucije i narodnooslobodilačkog rata pod vodstvom Druga Tita i Komunističke partije“ koji su sve vrijeme bili ovijeni plaštem neumrlosti i nepogrešivosti. Jedan takav totalitarni sustav nije pružao mogućnost kritične obrade „okrutne“ povijesti sukoba između „bratskih jugoslavenskih naroda“, osobito Srba i Hrvata, u „gradjanskom ratu“ 1941-1945; traume nastale u tom ratu, bile su jednostavno potisnute, da bi kasnije — nakon propasti komunizma —

svom žestinom izbile na površinu..

Spomenuti proces potiskivanja („Verdrängungsprozeß“) ostao je poklonicima „samoupravnog jugoslavenskog, titoističkog socijalizma“ potpuno skriven, što zbog njihove „zaljubljenosti“ u njega, što zbog nedovoljnog poznavanja stvarnih prilika tj. ogromnog raskoraka između teorije i prakse. Tako je komunističkim vlastodržcima uspelo ne samo ljevici na Zapadu, nego Zapadu uopće „prodati“ idiličnu sliku „Titove Jugoslavije“ kao uzornog modela suživota različitih naroda i njihove integracije u jednu državu... Za mnoge na Zapadu postojala je samo jedna („jugoslavenska“) nacija i jedan („jugoslavenski“) jezik („Sprechen Sie Jugoslawisch“?).

Mnogi Srbi, Hrvati, Slovenci, Makedonci i ostali („gastarbajteri“) „saznali“ su tek u inozemstvu da su „Jugoslaveni“ i da govore „jugoslovenski“. Jedan od razloga neuspjele „jugoslavenske integracije“ — kod popisa stanovništva Jugoslavije 1981 izjasnili se samo 4,5 % stanovništva kao „Jugoslaveni“ - bila je i tradicionalna nacionalna orijentacija vladajuće komunističke stranke (nasljedena iz vremena između dva rata) koja nacionalno opredjeljenje kao takvo nije smatrala suprotnim duhu komunističkog internacionalizma. Sukladno tomu propagirala je neumorno spomenutu ideju — u međuvremenu prerasla u ideologiju — „bratstva, jedinstva i ravnopravnosti svih naroda i narodnosti Jugoslavije“ i nastojala ugušiti u korjenu svaki nacionalizam, odnosno ono što je ona definirala kao nacionalizam.

Primjena politike „bratstva, jedinstva i ravnopravnosti“ u praksi pogodila je osobito Srbiju koja je tim u odnosu na „staru Jugoslaviju“, kada je bila „Pijemont“ (vođeća nacija) Južnih Slavena, izgubila mnogo.

Otpor srpskih komunista prema decentralizaciji, federalizmu i „separatističkim tendencijama“ nije dugo došao na vidjelo zahvaljujući (Titovom) pritisku odozgo, ali i represivnim mjerama „partijske centrale“ protiv hrvatskog i ostalih nacionalizama, koje su srpskom nacionalizmu (djelomično) oduzele argumente, ali ne i žestinu, naprotiv on je — „pritisnut“ — bivao sve žestićim, da bi konačno sredinom šezdes-

tih godina došlo do njegove eksplozije.

1986. sročili su članovi „Srpske akademije nauka i umetnosti“ tzv. „Memorandum“ u kojem su podvrgli oštroj kritici napuštanje principa „demokratskog centralizma“, planskog gospodarstva kao i toleriranje, štoviše forsiranje „pretjeranog“ federalizma, t.j. „anarhije“ od strane državnog i partijskog vodstva u kojima

su navodno Slovenci i Hrvati bili došli na kormilo, čime je srpski element potisnut u pozadinu. Od decentralizacije i federalizacije profitirale su prema „Memorandumu“ gospodarski i politički „razvijene republike“ (Slovenija i Hrvatska), dok je „siromašna“ Srbija time još više (gospodarski) osiromašena i izgubila „političku težinu“ u Federaciji. Kao utjelovljenje svega spomenutog „zla“

Općine u Hrvatskoj s većinskim srpskim stanovništvom ('31. i '91)

		Srbi u %		Hrvati u %	
		1991	1931	1991	1931
Benkovac	(33.079 stanovnika) (59.790 st.)	57,4 53,4		40,6 46,4	
Donji Lapac	(8.049 stanovnika) (16.555 st.)	97,4 90,8		0,5 9,5	
Dvor	(14.636 stanovnika) (26.579 st.)	85,6 88,2		9,6 11,6	
Glina	(22.997 stanovnika) (45.742 st.)	60,5 66,8		35,0 32,0	
Gračac	(11.060 stanovnika) (27.859 st.)	82,3 71,1		14,0 28,5	
Knin	(42.337 stanovnika) (60.465 st.)	88,6 52,9		8,6 46,6	
Kostajnica	(14.836 stanovnika) (29.099 st.)	62,4 65,7		28,5 33,6	
Obrovac	(11.442 stanovnika)	65,9		32,3	
Korenica (Titova Kor.)	(11.307 stanovnika) (14.482 st.)	75,8 83,1		16,8 16,7	
Vojnić	(8.190 stanovnika) (39.297 st.)	90,6 72,3		1,2 27,0	
Vrginmost	(16.534 stanovnika) (37.820 st.)	70,0 79,9		24,4 19,0	

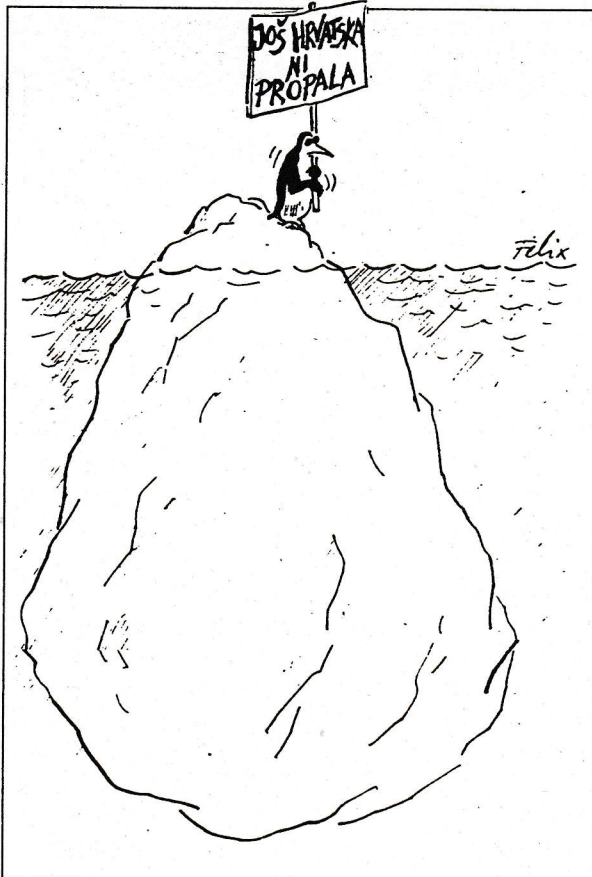
(Izvor: Institut za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb. Prema službenom popisu stanovništva Hrvatske 1991. Za 1931. godinu: „Die Gliederung der Bevölkerung des ehemaligen Jugoslawien nach Muttersprache und Konfession nach den unveröffentlichten Angaben der Zählung von 1931, hrsg. v. Wilfried Krallert, Wien 1943.)

apostrofiran je „savezni“ Ustav iz '74, koji je Srbiji „oduzeo“ Vojvodinu i njezinu „kolijevku“ Kosovo.

Srpski memorandum 1986. i posljedice

Memorandum, iako službeno neobjavljen, nije ostao mrtvo slovo na papiru, naprotiv odmah je počelo njegovo provodjenje u djelo. Na čelo srpske Partije i „države“ došao je Slobodan Milošević koji je počeo

provoditi „antibirokratsku revoluciju“, u sklopu koje je bilo srušeno „pokrajinsko“ i partijsko vodstvo Vojvodine i Kosova, koje je prema Miloševiću i ostalim protagonistima „antibirokratske revolucije“ zakazalo u „zaštiti ugroženih Srba“, osobito na Kosovu. Slijedeći korak je bilo ukidanje autonomije spomenutih pokrajina (1989). U međuvremenu je počela akcija „spašavanja ugroženih Srba“ na Kosovu.

Srbi u Hrvatskoj zauzeli su nakon dolaska komunista na vlast, zahvaljujući njihovoj nadprosječnoj zastupljenosti u redovima Partije ključna mjesta u Republici. Isto tako nadprosječno zastupljeni bili su Srbi i

u policiji i vojsci na teritoriju Republike Hrvatske, zbog čega ih je hrvatsko i ostalo stanovništvo doživljavalo kao „vladajuću klasu“. U takvoj, za njih bez sumnje povoljnoj situaciji, nisu Srbi posebno naglašavali važnost ćirilice niti pravoslavlja kao „stožera Srpstva“, naprotiv mnogi (komunisti) smatrali su osobito ovo posljednje nepotrebnim povijesnim balastom (religija kao „opijum za narod“). O mogućoj autonomiji Srba u Hrvatskoj nije tada bilo ni govora.

Izbori 1990

U ovoj situaciji pojavio se „iznenađa“ spomenuti „Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti“ koji je u Hrvatskoj „registrirao“ ugroženost Srba, koja se očitovala u navodnoj zabrani srpskih kulturnih i prosvjetnih organizacija kao i u „sistematskom potiskivanju“ ćirilice iz javnog života.

Nakon što su se komunisti u Hrvatskoj, odrekli svog ustavom zagarantiranog monopola vlasti, otvoren je - iako s preprekama - put višestranačkom

političkom sustavu... Novonastale političke stranke bile su prema očekivanju najvećim dijelom nacionalno orijentirane. Izborna kampanja pretvorila se u „natječaj“ za „najhrvatskiju stranku“, na kom je uvjerljivo pobjedila „Hrvatska demokratska zajednica“ s Franjom Tuđmanom na čelu.

Službena Srbija, što je (bilo) identično sa (vladajućom) strankom Slobodana Miloševića, optužila je novu vladajuću stranku u Hrvatskoj zbog navodnog oživljavanja ustaštva, pokušavajući ju na taj način diskreditirati u zemlji i inozemstvu, u čemu je imala uspjeha - između ostalog i zbog izrazito kroatocentričnog

nastupa Tuđmana i njegove stranke, ali i nakon dolaska na vlast. Od „ustaške“ vlasti u Hrvatskoj „očekivalo“ je srpsko vodstvo progonoštvo i genocid nad srpskim narodom sličan onom u drugom svjetskom ratu i stoga se osjećalo pozvanim „priteći u pomoć ugroženim sunarodnjacima“.

Srbi birali su na prvim višestranačkim izborima '90. većinom Komunističku stranku (Hrvatske), jer su ju smatrali jedinim garantom ravnopravnosti. Tek kad su hrvatski komunisti prekinuli veze s Beogradom, okrenuli su im „njihovi“ Srbi ledja i priklonili se „Srpskoj demokratskoj stranci“ (SDS) — „produženoj ruci“ Slobodana Miloševića. Slično kao i u vremenu između dva rata protivili su se srpski političari u Hrvatskoj oštro stvaranju bilo kakve hrvatske države ili konfederacije, jedina prihvatljiva opcija bila je (i ostala) za (većinu) njih „moderna jugoslavenska federacija“ ili pak Velika Srbija prema nacrtu Slobodana Miloševića. Ova tendencija se još jasnije iskristalizirala nakon osamostaljenja Hrvatske i njezinog međunarodnog priznanja odnosno nakon početka rata.

Razlog za upravo prikazani razvoj situacije u Hrvatskoj treba sigurno tražiti i u nacionalizmu hrvatskih političkih stranaka, osobito Tuđmanove vladajuće stranke, ali „novi nacionalizam“ u Hrvatskoj, i na čitavom području nekadašnje Jugoslavije uopće nije nikakvo „pomodarstvo“ — kako to neupućeni često naglašavaju — nego posljedica katastrofalne, promašene politike vladajućih komunista tijekom skoro 50 godina, osobito Slobodana Miloševića i njegove „memorandumske politike“. U tom svjetlu gledano nije rat između Srbije i Hrvatske, a ni onaj u Bosni i Hercegovini, nikakav etnički sukob, a ni — barem ne u prvom redu — građanski rat, nego borba za teritorij odnosno za vlast... U ovom ratu bori se jedan represivni, na propast osuđeni sustav za opstanak; ovdje se bori za „golu egzistenciju“ jedna vojska koja jedini oslonac vidi u spomenutom boljševistički-reakcionarnom režimu Slobodana Miloševića; ovdje se bori nekadašnja (srpska) politička elita Hrvatske očajnički protiv „potonuća“ u (političko) ništavilo. ●

Pjesniki stvaraju jezik - A. Blazović

Da pjesniki imaju važnu ulogu pri stvaranju jezika, je daleko poznato. Za manje manjine kot su to Gradišćanski Hrvati, to valja u čuda većem opsegu, nego za narode, ki imaju i dovoljno dnevnih novin, televiziju, školski sistem i svega drugoga na materinskom jeziku. Pater Augustin Blazović kot jedan od jezično najbogatijih i najplodnijih suvremenih pjesnikov Gradišćanskih Hrvatov broji uz Miloradića i Ignaca Horvata med najvažnije ličnosti u jezičnom razvitku naše narodne grupe. Dr. Alojz Jembrih pokušava znanstvenu ocjenu.

Pred 55 godina (1936.) čitatelji spomen-knjige OBZOR 1860 - 1935, u prilogu Mate Ujevića „Gradišćanski Hrvati i naše veze s njima“ mogli su pročitati pored ostaloga i ovo: „Samo svećenstvo bilo je u prošlosti i danas je od najvećeg značenja za očuvanje ne samo moralne svijesti i katoličke vjere, nego i za očuvanje narodnog značaja i hrvatskog jezika naših iseljenika. (...) Svećenici su bili do najnovijeg vremena jedina hrvatska inteligencija, pa su tako i prvi književnici Gradišćanskih Hrvata

svećenici, ako izuzmemo one nepoznate narodne pjevače, koji su stvorili bisere hrvatske narodne lirike, koju nam je sačuvala u svojoj bogatoj zbirci Fran Kurelac. Ni jedan naš hrvatski kraj, ubrojivši ovamo sav hrvatski teritorij, nije dao tako bogatu i tako umjetnički dotjeranu narodnu liriku kao baš Gradišćanski Hrvati. Ta je lirika tako bogata po osjećajima, tako diskretna i dotjerana, da se možemo s njom ponositi kao primjer silne tvoračke snage našega puka“ (Ujević: 1930,98).

Ova Ujevićeva konstatacija ničim se ne da pobiti. Da gradišćansko-hrvatskim svećenicima nije bilo stalo samo do čistog pastoralnog rada, njima je nadasve bilo stalo i do očuvanja hrvatskoga jezika njihovih vjernika, u tom su u potpunosti uspijevali kroz 400 i više godina. Da je tome tako kaže i jedan od najistaknutijih suvremenih pjesnika Gradišćanskih Hrvata, pater Augustin Blazović.

Prisutnost p. Blazovića na pozornici gradišćansko-hrvatske književnosti datira iz 60-tih godina kada se je u 49. godini života (1961) predstavio svojom zbirkom „Vigilija — Bđenje ili virostovanje“. Odmah možemo primijetiti da je u toj pojavi poetske vrijednosti bliskost početnoj poetskoj kreativnosti Mate Meršića-Miloradića u gradišćansko-hrvatskoj književnosti (1903), koji je kad je počeo pisati pjesme bio već star jur 50 godina.

U hrvatskoj književnosti p. Blazović nije nepoznat. Naprotiv, pred 20 godina u riječkim „Dometima“ (br.

8, 1971, 23-32) čitamo u članku dr. Nikole Benčića „Pjesništvo Gradišćanskih Hrvata“ „...pojavio se (Blazović, A.J.) 1961. strojem umnoženom zbirkom pjesama pod naslovom 'Vigilija...' objavljuje pjesme po novinama i časopisima. U posljednje

početku 20. stoljeća koji je inaugurirao vrijednost kolektivne duše gradišćanskih Hrvata svjedočeći i emanaciji duha autohtonog narodnoj kulturi što se reflektira u jeziku, lakše možemo razumijeti sličnu usmjerenost djelatnosti p. Blazovića. Miloradić nije

Takvu jezičnu trojnost imao je pred očima Miloradić do konca života i uspio je istu prenijeti na svoje nasljednike. Jedan od njih je pater Augustin Blazović. I neću pogriješiti ako kažem da je upravo vrijednosni aspekt jezičnog identiteta bio

tri pjesme Mate Meršića-Miloradića:

SAMORODAN JEZIK

Jezike zmišlju nove svakojačke,
Va glavu svitle, prazne šifonere!
Iskrivlju čitovate riči djačke
Na Esperanto-Volapik-šimere!

Stesajte dicit s driva krave, mačke,
Norcem tvorite alkohol, likere!
Jezik je samorodan sad prez pačke,
Ne zreja nam popodne do vičere!

Ča spozna duh, poznači si ričami,
Po ki ostaju mladim mudri dari,
Krez pokoljenja spravni njim od starih.

Hrvatski naš jezik ovde na sami
Prez škole i prez knjig je živ med nami,
Mudrosti pun! ... Ah, gdo se zato mari!

NAŠ JEZIK

Naš jezik, kroz vijeke star,
Je mudrosti pun ormar;
Da ti pamet ta jezik
i prez škole i prez knjig!

Glete, to je ča željim
S jačkami pokazat svim!
Prost živari naš jezik
Sam, prez škole i prez knjig,
Pak si još zajačit znam,
Da me nij pred svitom sram!
Znam mudrosti zreć po njem,
Ča va mudri knjiga štem!

Ta jezik biš rad zatrt?!
To je zlo i grih na smrt!
Je kulturi lomit vrat,
Je oltare rušit, žgat!

ORMAR

Od jezika hoću reć,
Ča će mnogim dušu speć;
Sijat ću po zidi grah...
Glejte škuro, nij me strah!

Ča se zmisli i zizna,
Va jezik se složit da,
Slog jezika, ki je star,
Je mudrosti pun ormar;
Pamet daje ta jezik
I prez škole i prez knjig!

Suprotivno ta jezik,
Koga složi sam človik,
Kot na peldu Volapik,
Ki ne zreja mnogo ljet
s pokoljenjem red po red:
Je s papirja šaren cvijet,
Pčele kanu srkat med,
Oblećuju ga zaman,
Prazne projdu dan po dan!

vrijeme bavi se dramaturgijom i prevodjenjem. Augustin Blazović je uz tradicionalni, sakralni sadržaj i rodoljubno i šaljivo pjesništvo obogatio gradišćansku liriku novom formom i sadržajem svojim ciklusom "Španjolske elegije" (Benčić: 1971).

Htjeti u detalje prikazati cjelokupni knjižni opus patra Blazovića, u ovoj prilici gotovo je nemoguće. Čitajući njegova objavljena djela, zbirke pjesama „Rosa i dim“ (1977), „S licem prema narodu“ (1987) novela: „Od Vulke u Velebit“ (1967), tri drame: „Hiža Drašković“ (Tragedija u 4 čina — iz života Gradišćanskih Hrvata 1955), „Koliko smo to smo“ (Šalnoigra u 3 čina 1960), i „Noe“ (Misterium — drama u 4 čina 1960), zaključio sam da bi za ovu priliku trebalo nešto više reći i doprinosu patra Blazovića razvoju gradišćanskohrvatskoga jezika.

Polazeći od spoznaje da je Mate Miloradić-Meršić bio pjesnik na

bez razloga, kao moto svoje „Slovnice hervatskoga jezika za selske škole“ (Győr 1919), napisao ove stihove:

*Naš jezik je vrt prostrani,
Ah, do seda Gethesemani!...
Š njega smo si cveća zeli
Ter si mali venčac spleli.*

Koliko je Miloradiću bilo stalo do autohtonosti narodne kulture Hrvata u Gradišću, pokazuju to njegove tri pjesme u kojima nastoji čitatelju probuditi svijest o vrijednosti materinskog hrvatskog jezika, jer upravo po jeziku narod postaje duhovna cjelina. To su pjesme „Naš jezik“, „Ormar“ i „Samorodan jezik“. U svim trim pjesmama uočljiva je lingvotrojnost: vrijednosni aspekt jezičnog identiteta Gradišćanskih Hrvata, aspekt jezična ponosa i autorova uvjerenja, zapravo iskustva o izražajnoj vrijednosti jezika kojim on piše i filozofska djela. Treći je aspekt kulturna vrijednost jezika.

najsnažniji faktor Gradišćanskih Hrvata koji ih je do danas očuvao.

Da Miloradićeva poezija i patra Blazovićevo poezija ima lingvopoetskih sličnosti, uočiti će svaki tko čita jednog i drugog pjesnika. Uostalom u Blazovićevoj „Vigiliji“ čitamo da bi pjesme, koje on u toj zbirci predstavlja „htile biti most u dvostrukom smislu:

1. most od Miloradića k modernoj liri, ali samo prvi korak na ovom mostu...
2. most ka književnom jeziku.

U zbirci „Rosa i dim“ (1977) u pogovoru Blazović zapisuje: „Ča se tiče formalne strane (Miloradićevih pjesama, A.J.) imaju njegove pjesme jako visok nivo i u jeziku i u gramatikalnoj pravilnosti, a osobito i u ritmu i pjesničkom oblikovanju. No, dijelom je ova savršenost vodila tomu, da su naši pjesnici dugo, možda i predugo nasljedovali i kopirali njegov

način pjevanja (vidi se to i kod nekih mojih pjesam). A naš narod je tako naviknut na njegov način vezanoga pjesništva, da skoro do danas njemu samo ono valja za pjesmu, ča je na 'njegov način' sastavno. (Zato i ova zbirka sadržava dosta pjesam ovakove vrsti)".

PROSTE PJESME

Proste pjesme moje,
razbite okove,
veruge i lance
proudrite šance,
rasprsite vakle!
Zbudite Hrvate!
Nosite slobodu
mojemu narodu.

Dajte mi pjevati,
kako me j' majka učila!
Dajte mi jecati,
da bi me barem
ona razumila.

Drugi neka zabadaju nose
u književnosti voze.
Ja pero taknem u slinu naroda,
Želim se najesti kruha prostoga
i htio bih pjevati svagdar tako,
da me razumi staro i mlado.

Blazovićeva poetska angažiranost ima intenciju kao i Miloradićeva poezija, svojem narodu pokazati ljepotu i snagu vlastitog jezika, pomoći mu da ne podleđe olakom odreknuću materinskog jezika unatoč vremenskim mijenama asimilacijskim pritiscima. U Miloradićevo vrijeme to je bila prevlast mađarskog nad hrvatskim, u Blazovićeva pak jezična prevlast njemačkog nad hrvatskim.

Izraziti patriotizam iskazuje se u ciklusu „Čežnja za domovinom“ zbirke „Rosa i dim“ gdje je Blazović u tematsko središte postavio korelaciju: gradišćanski Hrvat — Gradišće.

Autor je do srca ganut jer izumire gradišćansko-hrvatska riječ domaća. Na više mjesta progovara glasom Jeremije nad krutom i žalosnom činjenicom, naprimjer u pjesmi „Kad selo umira (prolog drami „Hiža Drašković“, „Rosa i dim“, 12). Sjetimo se pjesme „Hrvati na Hati“ i

stihova: Tu rič hrvatsku oci su donesli,
/ Njoj su ostali ča do danas vjerni,
/ Srce mi srično sluša vašu jačku,
/ Doma se čuti, čuje rič hrvatsku.
/ Ali to srce bolno mi zavrise,
/ Od tuge žuhke premuklo se stisne,
/ Kad mora čuti: tudju rič govoru
/ Dica v školi i domaćem dvoru.

Mogli bismo čitati stih za stihom pjesmu za pjesmom iz prve Blazovićeve zbirke „Rosa i dim“ našli bismo na mnogo mjesta sugestivnu snažnu riječ pjesnika koji uči, sokoli, opominje a sve sa ciljem očuvanja materinske riječi jer, kako reče Blazović: „...očuvanje, njegovanje i razvijanje našega materinskog jezika je u prvom redu naša vlašća dužnost i skrb“ (Hrv. novine od 14.2.1975, 1).

Onaj tko je zaljubljen u Gradišće i postojan u toj ljubavi, taj će lako u zbirci „Rosa i dim“ prepoznati Blazovića kao liričara njegove rodne Frakanave; slikara pejzaža „Med Lajtom i Rozalijom“, „Pod Kisečkimi brigi“, „Stinjaki iz Frakanave“. Prepoznat će rodoljuba koji za svoju grudu gradišćansku strepi, boji se i nada jer „Hrvatska gruda! Rodi sine, kćeri, / da moj hrvatski narod ne uvene!“ (Hrvatski gaj). Na temelju prve Blazovićeve zbirke pjesama možemo zaključiti da je njegova poezija prirodna veza sa rodnim zavičajem, tlo Gradišća, a ne neka egzotična biljka slučajno presadjena iz dalekih strana. Ta je poezija bliska narodu, ona progovara iz srca pjesnika direktno o čovjeku, radi njega i budućnosti svakog Gradišćanskog Hrvata. To je ono u čemu se potvrdio i Miloradić, a evo, nastavio pater Blazović.

I najnovija zbirka „S licem prema narodu“ pokazuje Blazovićevu poetsku angažiranost. „Tema ove zbirke većinom jednostavnih pjesam je borba za narodni opstanak Gradišćanskih Hrvata“, kaže autor u uvodu zbirke, i nastavlja: "U minulom desetljeću rasla je u meni briga za budućnost našega naroda u Gradišću. Hrvatski jezik njeguje se premalo u školi, a napusti se i u mnogoj hrvatskoj obitelji. Još i ono oduševljenje ko se novije javlja kod nekih naših mladih, ili oživljenje naših pozornic, zaliju pesimisti tom sumnjom, nije li to ada posljednji uzdah prije konca? Protiv

toga pesimizma boru se strastveno ove pjesme lutajući med dvojbom i borbom i ufanjem ili nadom. Zato su one i namijenjene u prvom redu našem običnomu hrvatskomu narodu u Gradišću.

Neka ove pjesme 'S licem prema narodu' uzbuđu, uzdrmaju naš narod u Gradišću, da se ne utopi u pesimizmu. Neka se one kao strastven (snažan, ojačan, A.J.) krik iz teške, bolne, dramatične situacije čuju i izvan granic Gradišća." Ili kako bi, u pjesmi koja nosi naslov kao i čitava zbirka "S licem prema narodu", Blazović ponudio svoj program angažiranosti:

„Od sela do sela / od hiže do hiže
/ zbudjati jačati / narodnu svist / Širiti

KAD JEDAN HRVAT UMIRA

Kad jedan Hrvat umira
s njim umiram i ja

Kad jedna hrvatska obitelj
prestane govorit hrvatski
s njom zanimim i ja

Kad po ulica u naši seli
već ne čujem svoga jezika
mislim da sam postao stranac

Tudja mi je postala
gruda domaća ...
Kade ću iskati dom?

*ljubav/k jeziku svomu/glasiti novoga
proljeća / veselu vist."*

Sociopsiholingvistički momenat vidljiv je ne samo u pjesama A. Blazovića, on se iskazuje i u šalnoigr "Koliko smo, to smo". Sjetimo se dijaloga u 3. prizoru između Lava Mudrovića i Iva Zlatkovića — učitelja i novinara.

U zbirci „S licem prema narodu“ ima mnogo stihova koji sile na razmišljanje snagom sugestivne autorove riječi. Navest ću samo cikluse: deset pjesam u ciklusu „S licem prema narodu“, „Bit ili ne biti“ (18 pjesam), „Pomozimo si sami“ (10 pjesam), „Pjesma“ (10 pjesam). U ciklusu „Bit ili ne biti“ posebno su mi dvije pjesme upečatljive: „Zadnji

hrvatski Vazam“ i „Kad jedan Hrvat umira“.

Ovdje nam se, kao usporedba, nameću Blazovićeve riječi iz 1970. što ih je napisao u članku u „Novom Glasu“ br. 2, pod naslovom „K analizi naroda“ koji završava riječima: „Bit će nas, dok budu mladi Hrvati pirovali, dok budu hrvatske majke zibale hrvatsku dicu, dok se budu roditelji po hrvatsku razgovarali sa svojom dicom, dok ne zašuti hrvatska rič i pjesma ni u školi, ni u crkvi, ni na ulici. A da ju bude čuti i na radiju, u televiziji, i na sudstvu, zato se borimo svi zajedno bez ružičastoga optimizma, ali i bez defetizma srčenim priznanjem stvarnosti.“

I Blazovićeva pjesma „Jezik“ ima svoju posebnu ganutljivost:

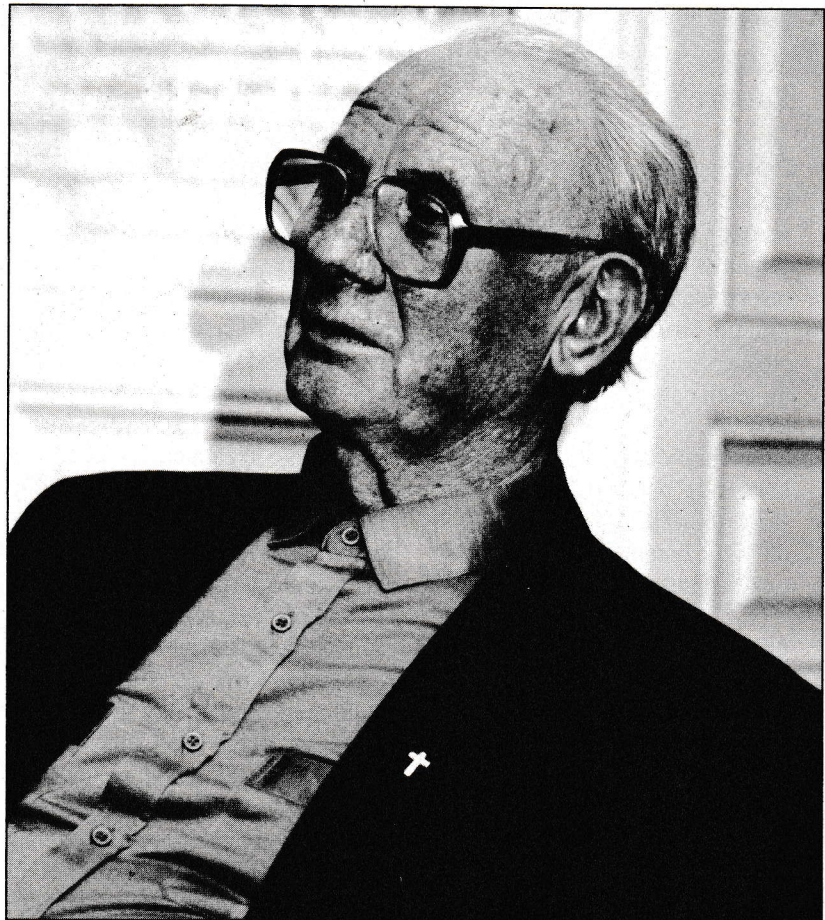
*I onda / kad samo / zajedneš / kot
prvi jecaj / na usnica / malog ditešca /
kao mrvica / žalož slasnog kruha /
drag si mi / slast si mi / jezik / Kot
uzdah posljednji / na grčevito / stisnuli
usna / u hipcu smrti / Hrvata posljednjeg
/ u jednom našem selu / drag si mi /
slast si mi / jezik / Na moje oči / pod
obrve / ne vrzite zlata / ne vrzite srebra
/ i nijedne kovine / samo tih šapat /
molitve moga jezika / drag si mi / slast
si mi / jezik.*

Glede čisto lingvističke dimenzije Blazovićeve lirike, valja imati pred očima također njegovo naslanjanje na Miloradića, odnosno Blazovićev iskaz da se Miloradićev utjecaj vidi i kod nekih njegovih pjesama. Miloradić je nastojao pisati općim jezikom — književnim izrazom Gradišćanskih Hrvata. No ipak je osnovica njegova jezika govor rodnog mu sela Frakanave, što se naročito vidi u akcentuaciji. Pater Blazović je pak za jezik svojih pjesama napisao: „...teško je kod nas pisati pjesme i zbog jezika, ki se neprestano razvija, a naročito zbog naglasaka, ki je kod nas različan u različni kraji i seli, a osobito se razlikuje od naglasaka u književnom jeziku (hrv. standarda, A.J.), odnosi se to na prvu zbirku „Rosa i dim“.

U zbirci „S licem prema narodu“, kaže: „Početo od posjeta na „Čakavskom saboru“ (1973) ljeta u Žminju i Rovinju okrenuo sam se u svojem

pjesništvu svismo prema narodu. Njemu pjevam. A da me razumi, trsim se na jasnoću i razumljivost u smislu (logos) i na melodičnost (melos) u ritmu, naravno po naši naglaske ili barem poneki naglaske ki su prošireni u Gradišću“. Da li je u tome ostao

više godina u svim mijenama svoje opstojnosti. U tom kontekstu književnojezični opus patra Blazovića još jače djeluje snagom jezičnog izraza. On već 30 godina obnavlja ne samo emotivni nego i lingvistički Eden, mitski odnos prema jeziku djetinjstva,

prof. Augustin Blazović

blizu Miloradića, mislim da će pokazati daljnja istraživanja.

Činjenica da su Blazovićeva djela uvrštena među izvore za Nimsko-gradišćansko-hrvatsko-hrvatski riječnik (1982) i to novela „Od Vulke u Velebit“ i „Sveci u crikvenom ljetu, I, I dovoljno govori za sebe. To znači da je već time ovjeren i potvrđen Blazovićev doprinos na polju razvoja gradišćansko-hrvatskog književnoga jezika. Možemo konstatirati da je pater Blazović jezikom svojih djela dao dobar i prihvatljiv predložak za opći književni jezični standard Gradišćanskih Hrvata u Austriji. Onom kome je jasno da je gradišćansko-hrvatski jezik temeljno obilježje duhovne i materijalne kulture Gradišćanskih Hrvata, postaje mu također jasno zašto su Hrvati u Gradišću svojem jeziku ostali vjerni kroz 450 i

neposrednu prisutnost i sudioništvo u jezičnoj materiji, koju hrvatski čitatelj u Gradišću doživljava kao vrela čudesnih glasova, ritma i zvuka.

Augustin Blazović se u svojim djelima služi riječima gradišćanskoga jezika koje, kao materija i kao zvuk, imaju svakodnevnu praktičnu upotrebu. Prema tome njegova djela su akt umjetnosti, jer nakana je autora konstruirati jezik u funkciji umjetničke komunikacije.

Književni opus patra Blazovića svjedoči o posvemašnjoj jezičnoj vrijednosti Gradišćanskih Hrvata na dvijema razinama: kulturno-povijesnoj ili narodnosno-identiteskoj i književno-estetskoj. Kulturno-povijesno-jezična se vrijednost očituje u snazi direktne veze s kolektivnim duhom Gradišćanskih Hrvata. Za takvu

vrijednost Blazović se je popredijelio još za života Ignaca Horvata (1895-1973), naime u 50-tim godinama 20. stoljeća. U „Glasu“ br. 1 (1957) Blazović piše članak „Naš pravopis“. Glede pravopisnih reformi u kojima se gradišćanskohrvatski tada počinje intenzivnije naslanjati na pravopis u Hrvatskoj, Blazović pored ostalog piše: „U principu smo ostali vjerni čakavskom narječju (ja bih kazao gradišćanskohrvatskom jeziku čakavske osnovice, A.J.) gledajući na to, da naši ljudi govore većinom čakavski (80%, A.J.). I u mnogom drugom pogledu smo morali ostati vjerni našem narječju. Jer ča imamo od toga, ako mi pišemo lipim književnim jezikom (misli na standardni jezik u Hrvatskoj, A.J.), a naš narod nas ne razumi, ili odbija preneglo zapeljane (jezične A.J.) novotarije?“ Mislim da neću pogriješiti ako kažem da je pater Blazović dobro znao razloge koji su išli u prilog gradišćanskom jeziku čakavske osnovice. Prije svega to su razlike u leksici, fonetici i morfologiji u odnosu na hrvatski jezični standard. Jezična pragmatičnost — upotreba jezika u crkvi, višestoljetna tradicija, jezik kuće. Znao je da bi potpuno preuzimanje „hrvačanskog“ jezika ubrzalo po svojoj prilici napuštanje svojeg „hrvatskog“ jezika.

Imajući na umu Blazovićeve riječi tj. da se trsi u svojem pisanju biti jasan i razumljiv, da pazi na melodiju i ritam riječi u pjesmama, i da uzima u obzir gradišćanskohrvatski akcent i to onaj koji je na terenu najrašireniji,

to znači da svoj jezik pozna u detalje. Stoga se naslov zbirke „S licem prema narodu“ uklapa i u A.G. Matoševu misao izrečenu i napisanu još 1907: „Glavna je dužnost književniku dobro poznavanje onoga jezika, što ga kultiviraju i klasici: svoj vlastiti.“

U tom je kontekstu takodjer opravdano Blazovićevo razmišljanje koje smo takodjer mogli pročitati u „Novom glasu“ br. 3/1970. Pišući o općim školama u Gradišću, pater Blazović ističe da se u općim školama (Gesamtschule) hrvatska djeca uče dvojezično, i „da bude temelj hrvatskog podučavanja naš gradišćanski jezik i da se samo postepeno i po mogućnosti peljaju dica do razumivanja književnog jezika“ (hrvatskog standarda u Hrvatskoj, A.J.).

Blazovićev doprinos domaćoj redakciji gradišćanskohrvatskog književnog jezika još nije proučen a kamoli vrednovan jezik njegovih djela. Književni opus patra Blazovića nosi obilježje dvostruke vrijednosti, on je dokument (svjedočanstvo) i monument (spomenik). Dokument, jer je iz praktičkog svakodnevnog života, slijedeći tradiciju, prešao u pisanu društvenopravu upotrebu. Monument zato što su Blazovićeva djela trajno zajedničko dobro literarnoumjetničke vrijednosti u općem kompleksu gradišćanskohrvatske kulture kao svjetli primjer današnjoj i budućoj generaciji Hrvata u Gradišću — Austriji.

Ono što je Ignac Horvat svoje-

dobno napisao glede Miloradićevih „Jačak“ (1933), to bi se isto moglo reći i za Blazovićev književnojezični opus. Da se prisjetimo, Horvat piše: „...u ovoj knjigi (Jačak, A.J.) sakupljeno je toliko bogatstvo ovoga jezika, da nećemo pretirati, kad velimo, da bi se mogao iz riči ovih Miloradićevih pesam sastaviti skoro potpun rječnik našega narječja. Ki se hoće naučiti jezik Gradišćanskih Hrvatov, ta neka čita ovu knjigu.“ (Hajszan: 1979,30) Danas bih mogao isto reći bez pretjerivanja, tko želi naučiti gradišćanskohrvatski književni jezik, neka čita djela patra Blazovića.

Ja ljubim rodnu, bogatu jesen:
Rumene jabuke i žute kruške,
U gori črne i zlatne čehuljke,
Pečenih krumpirov miris na paši,
Slatkoga mušta vrenje u bačvi,
Do vrha nabite kosne i kamre,
Ja ljubim urodu tvoju, o jesen!

.....

Ja ljubim kasnu maglenu jesen:
Uživam duge jesenske noći.
Tijelo je trudno, duh Boga moli,
Zatim još dugo, dugo misli razvija,
Budna fantazija pjesme diktira.
Pero zadržće u službi duha
Kao u bračnoj noći zaručnja.
Ah, ja vas ljubim!
Ostane pri meni!
Ostane pri meni još dugo
Duge jesenske noći!

(iz pjesme A. Blazovića posvećene
70. rođjendanu Ignaca Horvata, „Ja
ljubim jesen“)

literatura * literatura * literatura

— Blazović, Augustin, 1977: Rosa i dim, Trajstof.; 1967: Od Vulke u Velebit, Željezno; 1983: Tri drame, Željezno; 1987: S licem prema narodu, Željezno.

— Benčić, Nikola, 1971: Pjesništvo gradišćanskih Hrvata, Dometi IV, 4, Rijeka;
1986: Die Literatur als Ausdruck des Lebensgefühls, Die burgenländischen Kroaten im Wandel der Zeit, Hrsg: St. Geošić, Željezno.

— Hajszan, Robert, 1979: Ignac Horvat, Pinkovac.

— Jembrih Alojz, 1979: Rosa i dim. Osvrt na jednu pjesničku zbirku, Manulić, XII, 5, Zagreb

— Meršić-Miloradić, Mate, 1978: Jačke, Željezno.

— Seedoch, Johann, 1987: Staat und Gesellschaft im Zeitalter des Dualismus im burgenländisch-westungarischen Raum, Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf - Bd., 14, Eisenstadt-Željezno.

— Ujević, Mate, 1936: Gradišćanski Hrvati i naše veze s njima, Obzor (1860 - 1935), Zagreb.

— 1982: Njmsko-gradišćanskohrvatsko-hrvatski rječnik, Željezno-Zagreb.

* U Novom glasu, br.3 (1991) objavljene su najnovije pjesme Augustina Blazovića pod naslovom „TRNULE...“ a dodana je i bibliografija Blazovićevih priloga u Glasu i Novom Glasu.

Inter arma philo- sophia non silet

Krajem svibnja je u Zagrebu izašla knjiga francuskoga publicista i filozofa Alaina Finkelkrauta „Poraz mišljenja“* u prijevodu Krunoslava Pranjčica. Pisac, jedan od najžešćih zagovornikov prava Hrvatske na osamostaljenje, osobno se je zalagao da se ova knjiga pojavi u hrvatskom izdanju. Autor se bavi u ovom svojem djelu problematikom, ka, naravno, nije nastala u naše vrime, nego je izašla iz vremena i tradicije prošlih stoljeć.

Glavna tema je človičje ponašanje prema tradiciji i kulturi s jedne, a prema „totalitarizmu univerzalnoga razuma“ s druge strane.

U vrime francuske revolucije prevladavala je u Europi takozvana filozofija prosvjetiteljstva. Pod ovim pojmom razumi se filozofski smjer, komu je bio nazor „niveliranje“ razlikov između različitih narodov i kulturov. Cilj je bio stvoriti vridnosti

u človičjem ponašanju, ke bi valjale za sva vrimena i za sva mjesta na ovoj zemlji, bez obzira na kulturu tradicije. Človičji razum bio je središnja točka oko ke se je sve vrtilo.

Nasuprot ovoj filozofiji stajala je ideja „Volksgeist-a“. Očvršćenje narodne svisti tribalo se je postići na ta način, da se gaji sve ča je poteklo iz vlašće povijesti. Ljudi bi morali biti gizdavi na to veliko, ča je postigla kultura vlašćega naroda. Ova ideja nastala je u Nimškoj, kada se je tribalo spomenuti istih korijenov svih rascipanih i posvadjanih nimških kneževin, da bi se čim jače i bolje moglo suprotstaviti francuskoj nadmoći.

Stavlja se pitanje, ča je zapravo narod, da bi se iz primjerov iz prošlosti dostao odgovor. Je li to, ča mi nazivamo nacionalnost, činjenica, ka je točno određena našim povijesnim i genetskim porijeklom i koj se pojedinac

ima podrediti?

Iako u preoblikovanom licu, javljati čedu se ova dava nazora/gledanja na svit i u idućih stoljeća. Nam, Gradišćanskim Hrvatom, kao pripadnikom zapadnoga društva, ki smo prošlih 50 ljet preživili prez boja, čini se morebit nerazumljivo, kako človik more biti u stanju da riskira svoj život za svoju domovinu. Kad bi ali bio izvršen oružani napad na našu užu domovinu — hvala Bogu to nismo doživili — kako bi onda postupali? Iako je ovo pitanje samo hipotetično, moramo se postaviti u situaciju Hrvatov u Hrvatskoj. Je njevo ponašanje necivilizirano, i more se ono prisposobiti s napadačevim?

Človik ki brani svoje selo, brani tim ne samo svoj rodni kraj, svoje običaje i tradicije, nego i svoj način mišljenja. On brani tako i slobodu duha. Ada je duh ipak vezan uz mjesto kade se je razvio? Opet smo se, čini se, našli na onoj istoj točki odakle smo počeli. Sukob između svakidašnjega života i života s mišljenja.

Izgleda da ovde zaistinu nije lako najti balansu. Uvijek prevaže ili jedno ili drugo. Sigurno je da jedno ne isključuje drugo. U našem svitu morebit prevladava razum, ki je svagdir nazočan, ali moremo zbog toga reć, da je običaj naših praocev podređen onomu prvomu? Ča nisu i najveća pronalaženja izašla iz kulture na ku se obadva smjeri pozivaju?

Ovi primjeri bi tribali predočiti intencije autorove poruke našem čitaocu. Nije potribno da se uvijek slažemo sa stavom pisca, ali je itekako važno da smo si svisni aktualnosti ove problematike. Problematika ka će vjerojatno i u buduće obilježavati našu svakidašnjicu. Jur iz ovoga razloga nameće nam se ovo štivo kao interesantna lektira, ne samo nam kao Hrvatom, nego kao Gradišćanskim Hrvatom i Austrijancem.

Knjiga je napisana i za laika razumljivim jezičnim stilom, a nam Gradišćanskim Hrvatom ne bi ni brojni arhaizmi smili predstavljati velike poteškoće.

Rihard Balogh

*Finkelkraut, A.: *Poraz mišljenja, Naprijed, Zagreb 1992. Knjigu morete naručiti prik HAK-a.*

Sefardski Židovi

1992. ljeta je u mnogom pogledu važno ljeta za Španjolsku. Sevilja je mjesto, kade održavaju svitsku izložbu, a u Barceloni je bila ljetna olimpijada. Početkom ovoga ljeta spomenjivali su se španjolci završetka vladanja Islama odnosno Maurov na Iberskom poluotoku. U osmom odnosno devetom mjesecu čedu u španjolskoj svečevati 500-vetu godišnjicu, da je Kolumbus kot prvi Europeac došao u (pronašao) Ameriku. Ali po 500-veti put se vraća i obljetnica, da su Židovi prognani iz katoličke Španjolske. Kralj Ferdinand i kraljica Izabela su 31. marca 1492. dali razglasiti svoj generalni edikt, u kom je bilo pišeno, da svi Židovi moraju napustiti svoj stan, selo, domovinu. Vladari i njevi savjetnici bili su osvidočeni, da bi Židovi i njeva "prokleta" vjera samo mogli naškoditi Španjolskoj. Geslo im je bilo: Samo jedna vjera, jedna država i jedna crikva moru spasiti zemlju.

U toku četirih mjesec svi Židovi morali su pobignuti. U slučaju da im to nije bilo moguće — ili nisu imali financijske mogućnosti za emigraciju i novi početak u drugoj zemlji, ili nisu htili štrapace na se zeti — čekala je ih smrtna kaštiga. Jedna mogućnost za one ki su ostali u zemlji, je bila da ostavu svoju vjeru i nastanu katoličani. Mnogi su se dali krstiti ali su ipak ostali pri svojoj vjeri. Španjolci nazivali su pokršćene Židove "Converos", ča toliko znači da su to oni ki su konvertirali, ili "Marranos", ča toliko znači kod svinje.

Oko 600.000 Židovov je živilo tada u Španjolskoj i igrali su važnu ulogu u znanstvenom, financijskom, umjetničkom i društvenom žitku. Po proglassu carskoga edikta su neki Židovi ostali i konvertirali. Najveći dio njih je ali pobignuo u sjeverno-zapadnu Afriku, na Balkan i u Tursku.

Zanimljivosti

- Sefardski Židovi su dostali svoje ime po židovskom nazivu Sefarad za Španjolsku.
- Elias Canetti (rodjen 1905. u Russe/Bugarska) je potomac Sefardskih Židovov.
- U Španiji živi danas još oko 20.000 Sefardskih Židovov.
- Glavni edikt iz ljeta 1492. kralja Ferdinanda i kraljice Izabele je stoprv u ljetu 1968. povučen. Stoprv zakon iz 1982. ljeta daje potomcem pred 500 ljet prognanih Židovov pravo na španjolsko državljanstvo.

Sultan Bayazid II. (1481-1592) je iz Španjolske prognane Židove na najsrdačniji način primio u svojoj zemlji. U Konstantinoplu je vrijeda živilo oko 40.000 Židovov, ki su mogli svoju vjeru otvoreno živiti i gajiti. 44 sinagoge su si izgradili. Konstantinopol je bila najveća židovska općina ne samo onoga kraljevstva, nego cijele Europe. Ukupno je našlo oko 100.000 Židovov svoju novu do-

movinu u osmanskom kraljevstvu. Broj židovskih izbjeglica je bio tako velik, jer nisu bili prognani samo iz Španjolske, nego i iz Sicilije, Sardinije i Portugala, a u mnogi drugi zemlja kade su bili Židovi živili, nisu imali one mogućnosti i slobode kot u osmanskom kraljevstvu.

Jur u Španjolskoj su igrali Židovi važnu ulogu u ekonomskom i društvenom žitku, a njeva nova domovina je profitirala od iskustva ovih školovanih i sposobnih ljudi. Gospodarstveni i trgovački žitak se je oživio. Židovi su upoznali Turke s tiskanjem knjig i podučavali su je u tehnika modernoga ratovanja. Židovi su preuzeli funkcije tumačov i doktorov, a dobili su i povjerenje sultana, tako da su postali savjetnici na kraljevskom dvoru — ada imali i važne političke funkcije.

Jezik Sefardskih Židovov je Ladino. To je jezik, ki bazira na jeziku Kastilije i je pišen u hebrejski slova. U toku stoljeć integrirao je ov jezik elementov iz portugijskoga, arapskoga, turskoga i grčkoga jezika. Ladino je nastala "lingua franca" svih Židovov ki su živili jedno vrime na Iberijskom poluotoku, a i dandanasse služu Židovi u Grčkoj, u Turskoj i u Izraelu ovim jezikom.

Početkom 20. stoljeća je još 80.000 Židovov živilo u Istanbulu. Mnogi od njih su emigrirali u Ameriku i Europu, a po 1948. ljetu u Izrael. Danas živi oko 25.000 Židovov u Turskoj. U Istanbulu imaju 16 sinagogov, židovske škole i jednu sridnju školu, ku pohadja 600 skolarov. Židovi imaju u Turskoj status manjine, ča znači da oni imaju pravo na svoju religiju i kulturu, ča uključuje škole i medije na vlašćem jeziku. Broj Židovov se snižava, pokidob je sve već mišanih hištav (Židovi i muslimani), ali ipak oni gaju svoj jezik, svoju kulturu i svoje tradicije.

Pri ovolutnoj svetačnosti "500 ljet Sefardski Židovi u Turskoj" čekaju Židove iz cijeloga svita u Turskoj. Pripravit čedu različne koncerte, konferencije i izložbe. Utemeljiti kanu muzej s nazivom "muzej tolerancije", a uz rijeku Bosporus kanu zasaditi lozu s nazivom "loza tolerancije".

Regina Palatin

Željezna vrata

Va ondašnji dani, to je u dvajset-i ljeti ovoga stoljeća, nije seoski farnik bio samo reprezentant crikve, ada biškupa, ada nadbiškupa, ada Svetoga Oca, nego je reprezentirao i moć i silu ili snagu, ka je bila veća od likterove (pirgermastera) ili školnikove (šulmeštarove).

ovakove i onakove. Ovakovih je bilo i onako već, znači tih ljudi, ki su vrlo išli u crikvu i su sve lipo držali i poštovali, kako je to gospodin farnik kanio. Ali ti onakovi, ti su mu bili trn u oku. Ne nek da nisu išli u crikvu i da su se prik njega smijali i špotali (i to je saznao farnik, jer je imao dost voljnih

A žrtva je došla. Slobodnovoljno je stupila u paučinju, pardon u farof. — Hvaljen budi Jezuš Kristuš, rekao je muž i je fuljao svoju kapu u ruka. Viditi mu je bilo, kako mu je to sve neugodno.

—Vi znate, gospodin farnik, da su se moji brati i tovaruši odselili u Kanadu. A sad bi i ja rado za njimi...

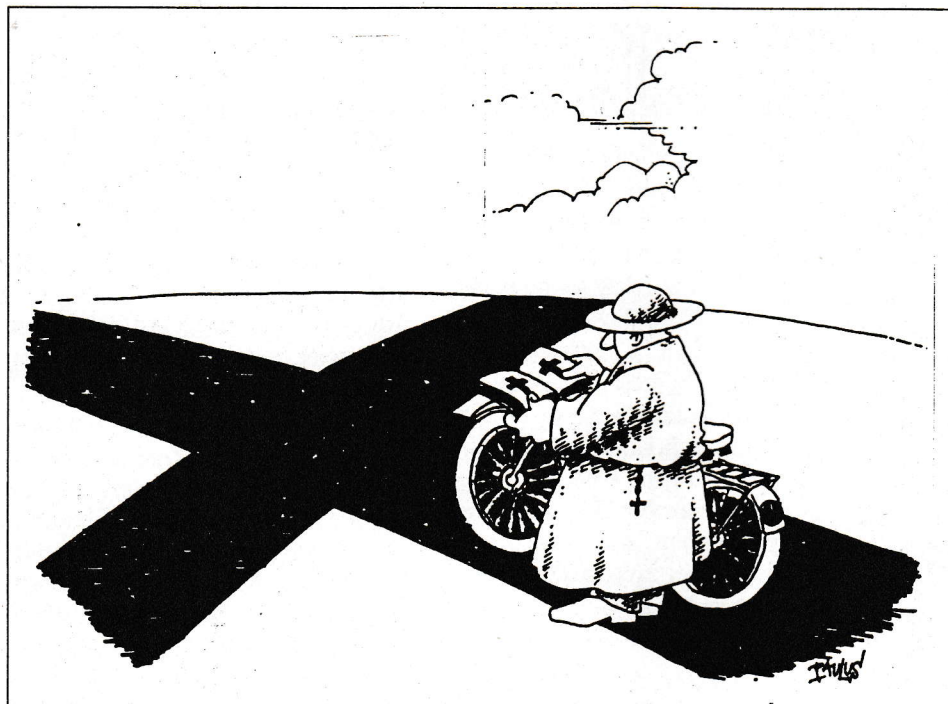
— A zato si došao... da, da... papire i potvrdu kaniš od mene, a ako ti ji ne dam? Ti znaš da to morem. A zač nisi lipo svaku nedilju va crikvu išao? A skimi ti to simpatiziraš? — Vi znate ča tribam, čete mi to dat, da ili ne? — Ne, pogleda mu farnik mrzlo u oči.

— Onda zbogom, veli i se obrne prema izlazu. Farnik, uzbudjen i srdit da mu kani žrtva tako friško ujti, krikne srdito za njim:

— Ti znaš da je moje pero tako jako da zna prebiti svaka željezna vrata!

Nekoliko tajedan kašnje je ta muž išao brodom u Ameriku. Brod, kim on putuje, ga ne vozi u Kanadu, nego u Argentiniju (ili Braziliju?). Ne samo da on o svojoj braći nije ništa vidio, nego i njegova obitelj u rodnom selu zgubila je sina prez traga i slijeda.

Dorothea Zeichmann, 13. XI. 1991.

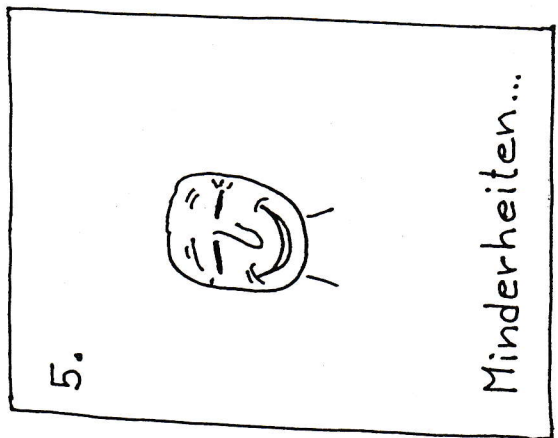
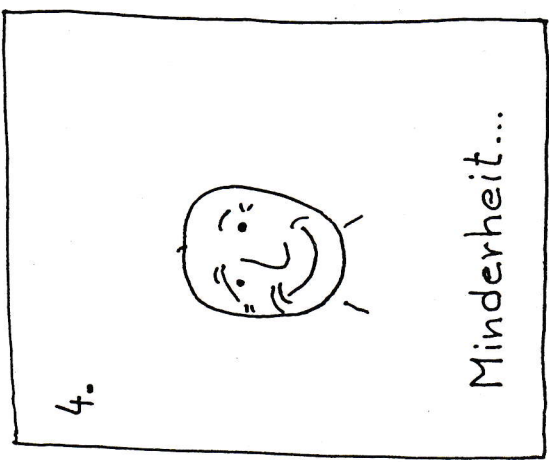
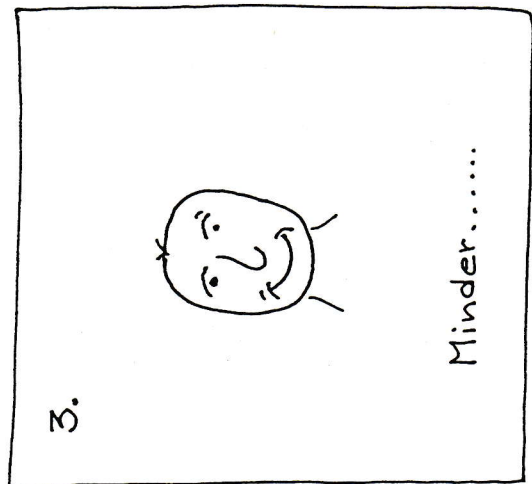
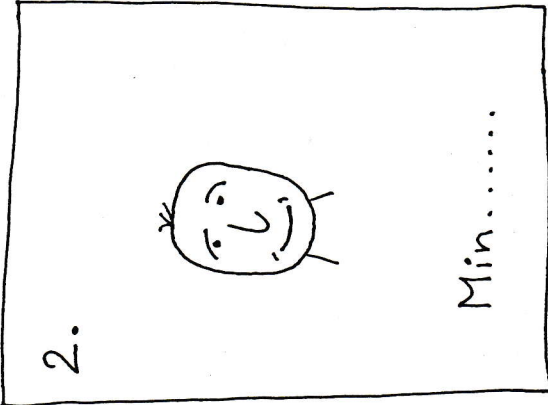
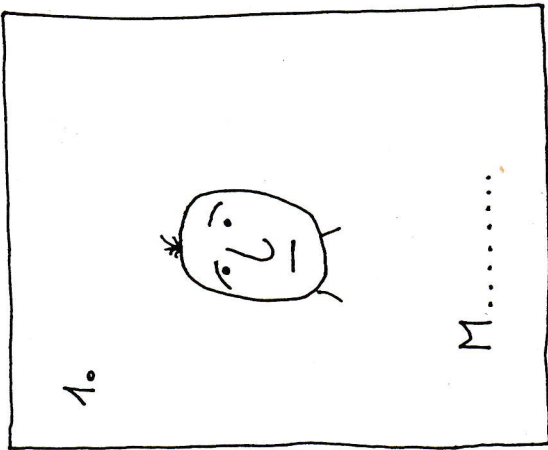
Farnik je bio školovan i je poznao zakon i propise ča se nije moglo reć za čuda njegovih ovčic, zapravo od ni jedne ovčice ne. On je znao za svoju moć i ju je koristio. Na žalost ne uvijek u pravom kršćanskom duhu, ada ne u dobrom smislu, nego kako je on to kanio.

Farnik je zadilio svoje ovčice u

špijunov). To bi još bilo išlo. Oni su se i usudili drugačiju ideologiju imati, va drugačije ča vjerovati! To si mora človik jednoč premisliti!

No čekte nek! I vi čete me jednoč tribati. Mislio je farnik i je čekao. Čekao je kot debeli pauk, da bi se ki ulovio va njegovoj mriži i kako bi ga pak mogao s apetitom pojisti.

HRVATSKI AKADEMSKI KLUB I KATOLIČANSKA MLADINA NOVA GORA

DAN MLADINE

92

Nova Gora/Neuberg
11. do 13. sept. 1992.

20 ljet
Dan
Mladine

PAX — BRUJI

TUTTI FRUTTI BAND

Split

P. b. b.

Erscheinungsort: 1040 Wien
Verlagspostamt: 1040 Wien

DRUCKSACHE

HRVATSKI AKADEMSKI KLUB DVR.: 0557340
A-1040 BEČ, SCHWINDG.14/10 TEL 505 71 06

Dr. Nikola Benčić
Waldhoferweg 8
A - 7000 Željwzno/Eisenstadt

DRUCKSACHE